مارتن هایدگەر

نووسینی

مارتن هایدگەر

گی باسیت میشیل هار

هانا ئارندت یورگن هابرماس

رۆدۆلف ئەگستاین گیۆرك فۆلڤ

وەرگێرانی بۆ کوردی

ئیسماعیل کوردە

چاپی یەکەم

٢٠٠٣

لەبڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکریی ئەدەبی نما

زنجیرەی (١٩)

ناوی کتێب: مارتن هایدگەر

نوسینی:

مارتن هایدگەر ، گی باسیت ، میشیل هار ،

هانا ئارندت، یۆرگن هابرماس،

رۆدلۆلف ئەگستاین ، کیۆرگ فۆلڤ

وەرگێرانی بۆکوردی: ئیسماعیل کوردە

پیت چنین: شاخەوان محەمەد

کاری هونەری : نما

تیراژ: ٥٠٠ دانە

چاپی یەکەم: کوردستان/ هەولێر ٢٠٠٣

مافی لەچاپدانەوەی بۆ نما پارێزراوە.

پێرست

کلاورۆژنه...................٥

ژیانی مارتن هایدگەر...................٨

تەنها دارستانی رەش ئیلهامم پێدەبەخشێ........١٥

هایدگەرو گەڕانەوە بۆ گریك....................٢٤

هایدگەرو شیعر..................٣٢

پاشای نهێنی فەلسەفە..................٤١

هایدگەرو نازیەت...........................٥١

گفتوگۆی گۆڤاری "شبیگل" لەگەڵ هایدگەردا.......٦٠

چۆن لەگەڵ هایدگەر دژی هایدگەر بیربکەینەوە........٨٥

مەیدانی بازاڕی " شیتاخ"

کلاوڕۆژنه

کتێبی هایدگەر بەم شێوەیەی ئێستا لەبەردەستاندایە رای کۆمەڵێك بیرمەندە لەسەر تێزو فیکرو فەلسەفەی هایدگەر، کە بەشێوەیەکی رەخنە ئامێزەو جگە لەژیانی مارتن هایدگەر ، بیروبۆچوونی خودی خۆی لەسەر ژیان لەدارستانی رەش‌و کێشمەکێشمەکانی پەیوەندی بوونی بە(سۆسیال ناسیۆنالیستەکان)و مەسەلەی زانکۆی فرایبۆرگ‌و گفتوگۆ بەناوبانگەکەی گۆڤاری "شبیگل"ی لەخۆگرتووە ، جگە لەخۆی هەریەك لە(یۆرگن هابرماس‌و گی باست‌و هانا ئارندت‌ومیشیل هار) نوسین‌و رایان خستۆتەروو، شێوەی کتێبەکە وەك دۆسییەکی تایبەت وایە لەسەر فەیلەسوفی سەدەی بیستەمی ئەڵمانی..

بۆچی هایدگەر؟.. کوردو نێوەندە رۆشنبیریەکەی لەهەژاریدا پێویستی بەناساندنی هەموو فیکرو تێزێکی بێگانە هەیە بۆ ئەوەی لانی کەم شارەزایمان لەشێوەی بیرکردنەوەو هەلومەرج‌و قۆناغەکانی گەشەسەندن‌و

هوشیاری میللەتانی دوورو نزیکمان هەبێت. یان لەرێگای ناسینی فیکرەکانەوە وەکو ئەوەی هابرماس دەڵێت" دەشێ لەگەڵ هایگەردا دژی هایدگەر بیربکەینەوە" یان ناساندنێك کە لە رێگای فیکری هایدگەر بەشێوەیەکی دیکە بگەرێینەوە بۆ شارستانیەت‌و کەلتوورێکی گەورەی وەکو کەلتووری گریك. بەشێوەیەك کە تیایدا بڵێین هایدگەرو شیعر وەك ئەوەی میشیل هار دەڵێت" قسەیەك دەکەن کە زمانی سادەی خەڵك پێیناوێرێت".. بۆیە بەو هیوایەین بمانتوانیبێت لەم کتێبەدا شتێك پێشکەش بە خوێنەری کورد بکەین..بەتایبەت کە ماوەیەکی زۆرە ئەم بابەتانە وەرگێڕدراون کە زیاتر لە ساڵێك دەبێت جگە لەوەی کە بابەتی (چۆن لەگەڵ هایدگەر دژی هایدگەر بیربکەینەوە)ی "یورگن هابرماس" لەگۆڤاری نمای ژمارە (٤)دا بلاوکراوەتەوە..

لەلایەکی دیکەوە بێشك گەر هەر هەڵەیەکی زمانیشی تێدابێت‌و پێینەوێرابم، پێم خۆشە هاوکاریمان بکەن بۆئەوەی لەچاپەکانی ئایندەدا چاکی بکەینەوە، ئەوەش لەبەرچاو بگرین کە وەرگێران جگە لەوەی خیانەتێکە بەرامبەر بەنوسەر، جاریواش بەکوردی کردنی بابەتەکە هەندێ شت دەگۆرێت.

وەرگێر

مارتن هایدگەر

ژیانی
مارتن هایدگەر
لەچەند دێڕێکدا

١٨٨٩: مارتن هایدگەر لە ٢٦ی سیێتمبەری ئەم ساڵە لە "مسکیرچ "(MESSKIRCH) لەدیك بووە . باوکی پیاوێکی ئاییـنی کڵێسەی مارتن و ، دایکی (یوهانا کامف JOHANNAKEMPF) بوو لە خێزانێکی جوتیار بوو .

١٩٠٣: هایدگەر لەو ساڵەدا چووە پەیمانگای کلاسیکی HumANISTISCHES GYMANASIUM لە " کۆنستانس ". لەوێدا لەسەر دەستی "سیباستیان هان SEBASTIANHAHN" فێری زمانی ئینگلیزی بوو ، کە دواتر لەباریەوە گوتی:" هیچ کەسێك لە زمانی یۆنانی پێی نەدەگەیشت"

١٩٠٦: لەو ساڵەدا هایدگەر خوێندنی ئامادەیی تەواو کردوو بڕوانامەی بەکەلۆریایی بەدەست هێنا . لەساڵی ١٩٠٧ بە راڤەکردنێك بۆ خوێندنەوەی لیکۆڵینەوەکەی

(فرانز برانتینو FRANZBRENT)(دەربارەی فرە
چەمکی بۆ کائین لای ئەرستۆ تالیس) دەستی پێکرد .
ئەم خوێندنەوەیە سەرەتای پرسیارگەلێك بوو دەربارەی
چەمکی (بوون) کە بەدرێژایی ژیانی، هایدگەر لەگەڵیدا
تووشی پچڕان نەبوو .

١٩٠٩-١٩١١: لەسەرەتادا هایدگەر لەکۆلێژی لاهوتیو دواتر
لەکۆلێژی زانست خوێندی . هەریەك لەباسکاڵpascal
هیگل - HEGEL و نیتچە
NIETZSCHSE و شیلینگ SCHELLINGو
هۆسرل HuSSERL و دستۆفیسکی
DOSTOJEskij و هۆڵدەرلین - HolDERLIN
و ریلکە - RILKEو تراکل TRAKLی خوێند . تا
وای لێهات هایدگەر بەدرێژایی ژیانی خوێنەری نوسەرە
نوێگەرو گەورە نوسەرە کلاسیکیەکانی گریك بوو .

١٩١٥: هایدگەر وەك مامۆستای یاریدەدەر لەزانکۆی
فرایبۆرگ دامەزرا .

١٩١٦: هۆسرل وەك مامۆستا لەهەمان زانکۆ دامەزراو
داوای هایدگەری کرد بۆ خزمەتی زانستی ، بەلاَم بەبێ
ئەوەی لە وانە گوتنەوەی زانکۆ بپچڕێت.

١٩١٧: لەو ساڵەدا ژیانی هاوسەری لەگەڵ (ئەلفریدە
باتری -ELFRIEDEPETRI) پێکهێنا کە
خوێندکاری دەروونناسی هەمان زانکۆ بوو کە هایدگەر
تیایدا دەیخوێند .

١٩٢٢: هایدگەر ماڵە لادێیەکەی لە"دارستانی رەش "
دروست کرد. لەوێشەوە کتێبە بەناوبانگەکەی "
(وجودو زەمەن)ی لەساڵی ١٩٢٦ تەواو کردوو پێشکەشی
بەهۆسرل کرد .

١٩٢٣: هایدگەر بەمامۆستا لەزانکۆی ماربۆرگ دامەزرا ،
کەتاوەکو ساڵی ١٩٢٨ تیایدا مایەوە .. ئەو کات ماربۆرگ
گرنگترین سەنتەری کانتیەتی نوێ بوو لەئەوروپا .

١٩٢٧: لەو ساڵەدا (وجودو زەمەن zeit-uudsein
دەرچوو کە بلیمەتی شۆرشگێڕانەی فەیلەسوفی لاو
"مارتن هایدگەر"ی دەرخست . لەوکاتەوە بەتەواوەتی
کانتیەتی نوێ تەقیەوەو فینۆمینۆلۆژیای رەوتی
فەلسەفی " بەهێز تر بوو لەو سەدەیەی ئێستادا .

١٩٢٧-١٩٢٨: چەند وانەیەکی دەربارەی " عەقڵی
تایبەت"ی کانت پێشکەش کرد :" فەلسەفە لەرێگای
پێشکەوتنو گەورەیی گەشە ناکات. بەڵکو ئەو هەوڵەیە
لە پێناو ئاشکراکردنی هەندێك لەمەسەلەی دیاریکراوو
روونکردنەوەی - فەلسەفە- خەباتێکی سەربەخۆو ئازادو
بنەڕەتیە بۆ بوونی بەشەری ، دژ بەو بەربەستەی کە
بێگومان ناوەستێت لەبلاوبوونەوە لەنێوخۆدا . هەموو
ئەو رونکردنەوەیش هیچ شتێکی نوێ ناکاتەوە جگە لە
کردنەوەی دەریچەیەکی نوێ .

١٩٢٨:هۆسرل خانەنشین بوو ، هایدگەر جێگای گرتەوە .

١٩٢٠: هایدگەر وانە بەناوبانگەکەی بەناوی " جەوهەری حەقیقەت " لەهەریەك لەزانكۆكانی "بریم"و"ماربۆرگ"و"فرایبۆرگ" گوتەوە. ئەو وانەیە قوڵبوونەوەیەك بوو بۆهەندێ فیكرە، كە لە (وجودو زەمەن)دا هاتبوون. لەهەمان كاتی ئەو ساڵەدا هایدگەر كتێبی " خواوەندی گریكی " ی خوێندەوە . فالتر ئاف ئۆتۆ (walte.f.>otto) ش تێڕامانو راڤەكردنی لەرەگەوە جیاوازی لەتێڕامانو راڤەكردنە "میتۆلۆژییە" كلاسیكیەكانی پێشكەش كرد.

١٩٣٣: هایدگەر بەسەرۆكی زانكۆی فرایبۆرگ دامەزرا .

١٩٣٤: هایدگەر دەستی لەپۆستی سەرۆكی زانكۆی فرایبۆرگ كێشایەوە .

١٩٣٤- ١٩٣٥: وانەیەكی دەربارەی هۆڵدەرلین گوتەوە .

١٩٣٥:هایدگەر وانە بەناوبانگەكەی بەناوی (دەروازەیەك بۆ میتافیزیكا)گوتەوە .

لەهەمان ساڵدا وانەی " جەوهەری كاری هونەری " گوتەوە .

١٩٣٦: هایدگەر وانەی لەسەر هۆڵدەرلینو شیلینگ و نیتچە گوتەوە وانەكانی دەربارەی نیتچە تاوەكو ساڵی ١٩٤٠بەردەوام بوو .

١٩٤٤: هایدگەر بوو بەسەربازو پەیوەندی بەتابورێكی سەربازییەوە كرد كە بەدروستكردنی قەڵا هەڵدەستان لەسەر رووباری (راین) . لەهەمان كاتدا بوو كە (فریتەز)ی برای لە (مسكرچ) ی زێدی خۆیان لەترسی بۆمبارانی فرۆكەكان، بەشاردنەوەی بەڵگە تایبەتیەكانی هایدگەر هەڵسا.

١٩٤٥: فریدریك تۆفارنیكی (fredrictowarnick) سەردانی هایدگەری كردووە ، كۆمەڵێك تێكستی (سارتەر - sarter)و (مارلو بوانتی merleauponty) و(ژان بۆفری- jeanbeaufret) بۆ هێنابوو . لەكاتی گەڕانەوەشی بۆ فەڕەنسا ، نامەیەكی لەلایەن هایدگەرەوە بۆ سارتەر بردبوو لەنامەكەدا داوای لێ كردبوو بێتە "تۆدناوبرگ". كەچی سارتەر نەیتوانی سەردانی هایدگەر بكات تاوەكو ساڵی ١٩٥٢.

١٩٤٦: هایدگەر وانەیەكی بەناوی " شاعیران بۆ چی ؟ " وتەوە .

١٩٤٧: كتێبێكی بەناوی " پەیامێك دەربارەی مرۆیبوون " دەرچوو كە ئاراستەی ژان بۆ فرێ كرابوو .

١٩٥١: هایدگەر وانەیەكی دەربارەی ئەم بابەتە گوتەوە:
مانای چییە كە دەبێ بیربكەینەوە ؟
تیایدا وتی :
١-بیر، مەعریفەیەك وەك زانست بەرجەستەناكات .
٢-بیر حیكمەتێكی پراكتیكی بەرجەستە ناكات .
٣- بیر توانای كاری راستەوخۆمان پێ نابەخشێ .

١٩٥٣: هایدگەر لەشاری "میونغ" چەند وانەیەكی دەربارەی(تەكنیكی) گوتەوە.

١٩٥٥: هایدگەر یەکەم سەردانی بۆ فەرەنسا ئەنجام داو وانەیەکی بەناوی : فەلەسەفە چییە ؟" گوتەوە :" ئەو ڕێگایەی دەمەوێ ئاماژەی پێبدەم ئێستا ڕاستەوخۆ لەبەردەممانداییە. لەبەر ئەوەی کە لێمانیشەوە نزیکە، بۆیە ئێمە هەوڵێکی گەورە دەدەین بۆ ئەوەی بتوانین ئاشکرای بکەین. ئەگەر دۆزیشمانەوە ئەوا[١٢] ناتوانین بەبێ هاوکاریو بەدەنگەو هاتن بیخەینە سەر ڕێرەوەوە. لەمیانەی سەردانەکەی بۆ فەرەنسا بەهاوشانی هاوسەرەکەی سەردانی مۆزەخانەی (لوڤەر) و کۆشکی (ڤێرسا)ی‌کرد. هەروەك چاوی بە (رینە شار – char rene) ی شاعیرو (جۆرج براك -braque)ی نیگارکێش کەوت.

١٩٥٨:هایدگەر جارێکی دیکە سەردانی فەرەنسای کردو، لەزانکۆی "ئاکس ئاون برۆفانس " وانەیەکی بەناونیشانی : " هیگل‌و گریك " گوتەوە .

١٩٥٩:بەبۆنەی یادی هەفتا ساڵەی لەدایك بوونی ، هایدگەر وەك هاولاتی شەرەفی زێدی خۆی (مسکیرش) شۆرەتی وەرگرت .

١٩٧٦: هایدگەر لە ٢٦/ مایۆ /ئایار لەفرایبۆرگ کۆچی دوایی کرد. " رنیە شار "ی‌شاعیر قەسیدەیەکی کورتی نوسی تیایدا دەڵێ:

ئەو بەیانییە هایدەگەر مرد .ئەو ڕۆژەی خەواندبوو ،
کەلوپەلەکانی بۆ جێهێشتبوو کەچی تەنها دەستی بەکارەوە گرت .
ئەوە کۆستی بەردەوامە ..
ئەو شەوەش کرایەوە ..خۆشەویستیان سەر پشك کرد .

هایدگەر لەزێدی خۆی "مسکیرچ" نێژراو لەسەر گۆرەکەی نوسرا : "ڕۆیشتن بە ئاراستەی ئەستێرە، جگە لەمە هیچی تر نا".

بەتەنها "دارستانی ڕەش" ئیلهامم پێ دەبەخشێ

مارتن هایدگەر

لـە سیـپتەمبەری ١٩٣٣دا ، ئـەو کاتەی مارتن هایدگـەر لە ٢١ ئیـبریلدا بەراگری زانکۆی" فرایبۆرگ"دامەزرابوو (جاری یەکـەم بەچـەند ساڵێك بـەر لەدامەزراندنی ئەو داوایەی پێشـکەش کـرابوو) بـۆ جـاری دووەمـیش پێشـنیارێکی لەمـەر دامـەزراندنی بـە مامۆسـتای پۆسـتی فەلسـەفە لـەزانکۆی بـەرلین پـێ گەیشـت . لـێرەدا دەقـی ئــەو ڕەتکـردنەوەیە دەخەیـنە ڕوو، تەفسـیری ڕەتکـردنەوەی ئـەو پێشـنیارە لەلایـەن هایدگـەرەوە دەکـەین کـە تـیایدا وەسـفێکی شاعیری ورد دەبیـنین بـۆ مـاڵی لادێـیی. واتـە ئـەو ماڵـەی کـە ماوەیـەك بوو هایدگەر هۆگری ئیشکردن بووتــیایداو بەشــێکی زۆری شــاکارە بەناوبانگەکــەی " وجـود و زەمــەن "ی zint und sein تـێدا نووسـی. هـەروەك وەسـفێکی وردی دۆڵی (تودنـاو todtnuu) "ی نـزیك " فلد بـارگ- feldberg "دەبیـنین کـە ئـەوجی هـەرە بـەرزی دارسـتنی ڕەشـە ، ئـەو شـوێنەی کە بەهۆی ئارەزوومـەندانی خلیسـکانی سـەر بەفـر لـەو ماوەیـەدا ناوبـانگی دەرکـردبوو . هـەروەها دەقەکە بەشـێکی ژیانی خودی هایدگەری لەخۆ گرتووە. هەروەك جەخت لەسەر ڕەگ داکوتـانی قوڵـی دەکاتـەوە لەدنـیای جوتیاراندا، هەر لەدەرکەوتنـیەوە، دەقەکـە لـەرادیۆ پـەخش کرا، هەروەها ڕۆژنامـــەی نـــێوخۆی(سۆســـیالی ناسیونالیســـتەکان- deralemanne) یـــش لەمارســـی (١٩٣٤) دا بـــڵاوی کـردۆتەوە. واتـە داوای دەست لەکارکێشانەوەی هایدگـەر لەپۆستی راگری زانکۆی فرایبۆرگ.

لـە هەڵدێـرێکی سـەختی سـەر دۆڵـێکی بەرز و قوڵ، لێرە لەباشـوری دارسـتانی ڕەشـدا لەبـەرزی (١١٥٠م) .. ماڵـێکی لادێـیی بچـوك هەیـە (٦ تـا ٧) مەتـرێکەو سـەربانە نـزمەکەی سێ ژوور دادەپۆشێ : موبەقێك لەهەمان کاتدا هـۆڵێ گـەورەو سـەرەکییە ، ژووری نووسـتن ، ژوورێـك کـەوەك ئۆفیسـی کارکـردن بـەکار دیـێن. بەلـێکتڕازاوی لەقوڵایـیە بەرتەسـکەکانی دۆڵایـیو لەسـەر هەڵدێـری بەرامـبەرو سـەختدا ، بـە شێوەیەکی فرە کوخی سەربان لـێژو گـەورە بڵاوبونەتـەوە . بـەدرێژایی هەڵدێـرەکە لـەوەڕگاکان تـا بەدارسـتانی (تـەنوب)ی چڕ و کپ دەگات

بەرز بوونەتەوە. لەسەرووی هەموو ئەو دیمەنانەش ئاسمانی هاوینەی گەش باڵی کێشاوە ، لەئاسمانە روونەکشیدا هەلۆکان بەرزدەبنەوەو بازنەی گەورە گەورە دەکێشن. ئەوە دنیای کارکردنە کە چاوی گەشتیاران و ڕێبوارانی ئارەزوومەندی تێڕامان دەیبینن، من خۆم بەمانای وشە ناتوانم لەدیمەنە سروشتیەکانی دەوروبەرم قاڵ ببمەوە، من لەساتێك بۆ ساتێکی تر لەشەوەوە بۆ رۆژو لەبەدواییەکهاتنی وەرزەکاندا هەست بەگۆرانکارییەکان دەکەم. زلی چیاکان و پتەوی بەردە کۆنەکانی و، گەشەی لەسەرخۆی دارە تەنوبەکان و بەهای پرشنگداری گوڵزارەکان و چرپەی کارێزەکان لەشەوانی پاییزی دوورو درێژداو هەروەها سادەییەکی کپی مەودا بەفرینەکان ، هەموو ئەمانە لێرە لەبەرزاییەوە دێنە نێو ژیانی رۆژانەوە ، تێیدا کۆدەبنەوەو کەڵەکە دەبن و شەپۆڵ دەدەن . لەو ساتانە نا کەدەمانەوێ ساتەکانی قوڵبوونەوە لەخۆشی، یان ئەو ساتانەی تێرکردنی خودی دروستکراو بن ، بەڵکو تەنها لەو کاتەی بوونم لەحاڵەتی کارکردندایە ، تەنها کارکردنە ئاسۆ لەبەردەم واقیعی چیادا ئاوەڵادەکات . ڕێرەویشی بەرێکی لەنێو ئاڵوگۆڕەکانی دیمەنی سروشتدا بەردەوام دەبێت .
کاتێك لەشەوە قوڵەکانی زستان گەردەلولی بەفرین بەدەوری ماڵەکە دەتەقێتەوەو هەرچی لەو دەوروبەرەیە دایدەپۆشێ و هەموو شتێك لەگەڵ خۆی دەبات. ئەو کاتە

زەمەنی فەلەسەفە دەست پێدەکات . لەو کاتەشدا دەبێ پرسیارەکەی سادەو بنەڕەتی بێت . دارشتنەوەی هەر بیرۆکەیەك جگە لەوەی کەتوندو کۆتابێت ناتوانێ هەبێت . ئەو هەوڵەشی کە هێزی وشەکان پێویستیانە، دەبێ لە شێوەی خۆراگری ئەو دار تەنوبانە بێت کەلەبەرامبەر گەردەلوولدا چەقیون. کاری فەلسەفە دوور بەدوور وەك ئەوەی جۆرێکی دەگمەن بێت نایاتەدی، شوێنەکەشی لەنێو کاری جوتیاراندایە . کاتێك جوتیارێکی لاو داشقە قورسەکەی کە پڕە لەدار(زان) بارکراوە بەدرێژایی هەڵدێری سەخت و ترسناك بەئاراستەی لەبارچوونی رادەکێشێ ، کاتێکیش شوان بەهەنگاوی خەیاڵاوی و لەسەرخۆ مێگەلەکەی بەرەو لوتکە پاڵ دەنێ. کاتێکیش جوتیار لەژوورەکەیدا چیخ گەلێك کەبۆ بنمێچی خانووەکەی دەگونجێن کۆدەکاتەوە، ئەو کارەش هەمان شێوەیە. ئینتیما بۆ دونیای جوتیاران رەگەکەی لێرەدان. شارییەکان هەرچەندە دەستبەرداری لوتبەرزییەکانی دەبێت و. بەدرێژی یەکێك لەجوتیارەکان دەدوێنێ وادەزانێ لەگەڵ خەڵك تێکەڵ دەبن. کاتێك ئێواران لەساتەوەختی پشوداندا لەگەڵ جوتیاران لەسەر کورسیەکەی نزیك سۆپاکەو لەدەوری مێزکە دادەنیشم و لەوێ لە " سوچی میهرەبانییەوە herrgottswinke لەزۆربەی کاتەکاندا هەرگیز قسەیان لەگەڵ ناکەم، ئەوانیش هەروا. ئێمە لەبێ دەنگیدا نێرگلە دەکێشین. لەوانەیە ناوە وشەیەکمان لێ بچۆڕێ ، بابڵێن دار بڕین لەدارستانەکەدا بەرەو کۆتایی دەچێت.

(بانبانكه)ش شەوى رابردوو بەسەر كولانەى مريشەكەكانيداداو زۆربەيان لەبەين چوون. لەوانەشە بەيانى مانگاكە بزێت ، يان يەكێك لەدرواسێكان تووشى نەخۆشى بووە . ئينتيماى كارى دڵسۆزم بۆ (دارستانى رەش) و ئەو خەڵكانەى لێى دەژين رەگێكى زۆر كۆنى هەيە ، هيچ شتێكيش لەوەرزێرى شەوابىو ئەڵمانى سويسرىدا قەرەبوى ناكاتەوە. كەسى شارى كەدەيەوێ لەلادێدا نيشتەجێ بێت سەرلەنوێ دەژێتەوە ، بەلاَم دەربارەى من ، كارەكەى من ، لەلايەنى ئەو دونيايە، واتە لەچياكانو نێو جوتيارانـدا ئاراستەكەرە. ئێستا كارەكەم لەكاتێكەوە بۆ كاتێكى تر وەستاوە، كاتى زۆر هەيە كە بۆ گفتوگۆ يان گەڕانو وانە بێژى تەرخان بكرێت يان بۆ خوێندن لەوێ ، لەكەنارى چيادا (مەبەست فرايبۆرگ)ە. بەلاَم هەر كاتێك سەردەكەومو لەسەعاتەكانى يەكەمى گەيشتنم بۆ ماڵەوە، دنياى پرسيارە كۆنەكان دامدەگرێ . ئەمەش بەهەمان شێوە دەبێت كە بەجێم هێشتبوو . بە شێوەيەكى سادە خۆم وادەبينمەوە بەئاوازێكى تايبەت بۆ كاركردن ، هەرگيز لەقولاَييدا سەروەرى ياسا شاراوەكانى نەبووم . هەندێ جار شارييەكان سەريان لەگۆشەگيرى درێژخايەنى من لە چياكانو لەنێوان جوتيارانـدا سوڕدەمێنىو سەرسام دەبن. بەلاَم ئەو ژيانەى تێدا دەژيم گۆشەگيرى نييە، بەڵكو تەنياييە، لەشارە گەورەكانداو لەهەر شوێنێكى ديكە زياترو ساناتر لەتواناى مرۆڤدايە گۆشەگير بێت. كەچى ناتوانێت بەتەواوى تەنيا بێت . ئەمەو تەنيايى

نفوزێكى تەواو جياوازى لەگەڵ "گۆشەگيركردنمان " دا هەيە ، بەلاَم بەپێچەوانەوە ، ئەبێ هەموو ژيانمان بخەينە پاڵ جەوهەرى شتەكانەوە . لێرە، واتە لەشار، دەتوانين ناوبانگێكى بەپەلە لەرێگەى رۆژنامەو گۆڤارەكاندا بەدەست بهێنين. ئەوەش ئەو رێگا بێگومانەيە بۆ خێرايى كەوتنە نێو خەرەندى بيرچوونەوە . بە پێچەوانەى ئەوەش. يادەوەرى جوتياران بێ لاوازى وەفايەكى سادەى تێدايە . دواجار ژنە جوتيارە پيرەكە لەوێ لەبەرزاييدا مرد. هەندێ جار قسەى لەگەڵ دەكردم. لەميانەى ئەو قسانەشەوە چيرۆكە كۆنەكانى لادێ سەرلەنوێ دەردەكەوتنەوە، لە زمانە بەهێزو واتا بەخشەكەشيدا زۆر لە وشە كۆنەكان و ئەو پەندە زۆرانەى پاراستووە كە لەزمانى نوێدا ون بوونو لەتواناى گەنجانى ئەمرۆشدا نييە درك بەماناكانيان بكەن، لەساڵى رابردوودا كە چەندين هەفتەى تەواوم بەتەنيايى لەماڵەكەدا بەسەربرد، ئەوپيرەژنە تەمەن (٨٣) ساڵە بۆ چاوپێكەوتنم لەو هەڵدێرە سەختەوە سەركەوت . وتى دەمەوێ لەوە دڵنيا بم كە هێشتا هەر لێرە ماويت ، لەوەش دڵنيا بم كە دزەكان لە بێ ئاگايى مندا هاتبن بۆئەوەى ماڵەكەم بدزن . شەوى مردنەكەى خۆى بە گفتوگۆ لەگەڵ خێزانەكەيدا بەسەر بردووە بەنێو سەعاتێك بەر لەماڵئاواى بۆ دنياكەىتر، داواى لێكردبوون كە " سلاَو بە مامۆستا بگەيێنن "، يادەوەرييەكى ئاوا بەڕاى من بەنرخترە لەهەر رێپۆرتاژێك ئەگەر باشيش بێتو لەرۆژنامەيەكى

ناوداری جیهانیو دەربارەی فەلسەفە بانگەشە بۆ کراوەکەی من بێت .

دنیای شارەکان لەبەردەم مەترسیەکی گەورە دایە ، مەترسی ئەوەی ببێتە نێچیری بیدعەی بکوژ . جۆرە پەلەکردنێکی هەراسان کارو پڕ ژاوە ژاو و زۆر چالاکی هەبوو، کە پێدەچوو جارناجارێ جیهانی جوتیارانو شێوەی ژیانیانم فەرامۆش کردبێ . لێرەوە هەرشتێك تەنیاو زەروور بێت رەت دەکرێتەوە ، یان ئێمە لەسایەی مەودای شێوەیەکی تری دونیای جوتیاراندا دەمێنینەوەو زیاتر لەهەر کاتێکی دیکەی بەر لە ئێستاش بەیاسا تایبەتیەکەشیەوە وەلای دەنێینو لەوەش دەترسێین دەستی لێدەین بۆ ئەوەی دووچاری توندو تیژی نەکەینەوە ، ئەویش بەخستنە رووی بۆ زۆر بلێیی درۆزنانەی خاوەن ئەدەبەکان دەربارەی ئەو شتەی وجودی تایبەتی خەڵكو ئینتیمای وەرزێرێك پێك دەهێنێ. جوتیار هەرگیز حەز بە پەلە کردنەی شارییەکان ناکاتو هەرگیز پێویستی پێ نییە . . بەڵام ئەوەی دەیەوێتو حەزی لێیەتی ، نیانیەکی شەرەفمەندانەیە بەرامبەر بوونی تایبەتی خۆی و بەرامبەر ئەوەی پەیوەندی پێوە هەیە. بەڵام لەم نێوەدا زۆرێك لەوانەی لەشارەکانەوەو ئەوانەی لەسەردانێکی راگوزەردا دێن، لەئارەزوومەندانی خلیسکانێی سەر بەفرەوە بگرە ئەمرۆ لەلادێیەك یان لەسوچێکی لادێیەکدا وا هەڵسو کەوت دەکەن وەك ئەوەی لە شوێنێکی کات بەسەر بردنی شارە گەورەکاندا بن، گاڵتەو

گەپ دەکەن. رەفتارێکی لەم چەشنەش لەشەوێکدا شتێك دەگۆڕێ کە دەیان ساڵ خوێندنی زانستی دەربارەی پێکهێنەرەکانی گەلێك یان دابونەریتەکەی لەئاستیدا دەستە وەستان دەبێت. باهەر گیانێکی لێبوردەوە بەرژەوەندییەکی ناراستەقینە لەگەڵ خەڵکدا وەلا بنێین ، با فێری رێزگرتن بین لەژیانی سەختو سادە لەوێ ، لەبەرزاییداو بەجددیو توندی مامەڵەی لەگەڵدا بکەین .

دواجار زانکۆی بەرلین کورسی فەلسەفەی خستە بەردەمم، لەبەر ئەم هۆیە شار بەجێدەهێڵم پەنا دەبەمە بەر ماڵی لادێیم و گوێ لەو قسانە دەگرم کە لەچیاکانو دارستانەکانو کوخەکاندا دەیکەن. لەهەمان کاتدا سەردانی هاوڕێ کۆنەکەم دەکەم کە جوتیارێکی حەفتاو پێنج ساڵەیە . ئەو خستنەرووەی لەرۆژنامەدا خوێندبووەوە ، چاوەڕێ دەکەیت چی بڵێت؟ بەهێمنیو بەڕوانینە بوێرەکانی کە هەلقولاوی چاوە رووتەکانیەتی لە چاوەکانم ورد دەبێتەوەو، بەداخراوی دەیهێڵێتەوە ، دواتر بەتوندی دەستە وەفادارەکەی دەخاتە سەرشانمو بە شێوەیەکی نهێنی سەری رادەوەشێنی .. ئەمەش واتا ، نا ، نا هەرگیز !

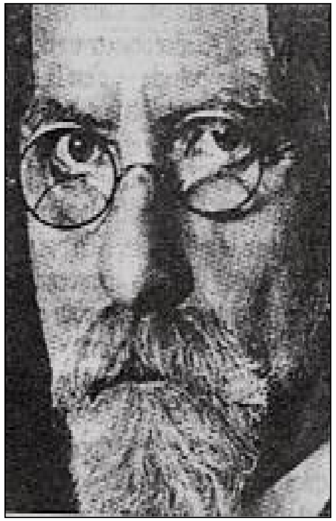

ئادمۆند هوسرل

هایدگەرو
گەڕانەوە بۆ گریك

گی باسیت

ئەگــەر ئــێمە کتێــبی دەربــارەی هیرۆکلیــتس-Heraklit کەوا شێوەیەکی تایبەتی گفتوگۆی لەگەڵ (ئۆیگــین فیــنك-eugenfink) هــەبوو، وەلابنــێین.. دەتوانــین ئــەوە کــورت بکەیــنەوە کــە هــیچ دانــراوێك لەدانــراوەکانی دەرچــووی ســەردەمی ژیــانی هایدگــەر نابیــنین یــان نیــیە بــە ســیفەتێکی تــەواو بــنەڕەتی تایبەتکرابێــت بــۆ لێکۆڵیــنەوە لــە یەکــێك لــە فەیلەســوفەکانی گــریك، هــەتاوەکو دونــس ســکوتس Duns scouts وکانــت kantو شــلینگوschelling وهــیگلHegelیــشو نیتچــەش-Nietzsche هــەمان چانســیان هــەبووە. ئــەو بــێ ســەروبەریی‌و کەموکورتــیە دیارانــە، لەوەشـداکورت ناکرێتەوە کە لەهەموو کاتەکاندا گومــان لەگەڕانــەوە بــۆ فــیکری گــریك بکــەین. هــەروەك

هایدگەر کتێبەکەی وجودوزەمەن-sein znd zeit ی دوای پێشکەشکردن بە هوسرل- Husserl بەدێریکی ئەفلاتون کردۆتەوەو دەستی پێ کردووە، هەروەك بیەوێت ئەوەمان بۆ دەربخات کە کێشەی وجودو زەمەن بەشێوەیەکی تەواوەکی لەلایەن فیکری گریکیەوە خراوەتەروو؟ لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر ئێمە تەنها لەو کتێبانەدا بمێنینەوە کە دەرچوون، دەبێ ئەو بڵێین کە " لێکۆڵینەوەو وانەکان" و" مەسەلەکان" بەدواداچوون لەسەر فەیلەسوفە گریکیەکان لەخۆ دەگرن، ئەمەش جەخت لەوە دەکاتەوە کە بەرامبەر بوونەوە لەگەڵ فیکری گریکی یەکێك لەتایبەتمەندییە بنەڕەتیەکان بووە لەفیکری هایدگەردا.

هێرۆکلیتس ، بارمیندس-Parmenides ،ئەنکسیمندریس-anaximander، ئەفلاتون -platon ،ئەرستۆتالیس -aristoteles ،پەروانەیەکە بەسەر "گەورەکاندا "کراوەتەوە ،بەڵام ناوە ونەکان کێن ؟ زینون –zenon سۆفستاییەکان، رەواقیەکان، ئەبیکۆریەکان و ئەفلۆتین . ئاخۆ لەگەڵ ئەوەشدا لەسەرمانە جەخت لەوە بکەینەوە کە هەموو ئەوانە غەریب بوون کاتێك هایدگەر هەوڵی دەدا بۆ روون کردنەوە لە رێگای ئاراستەیەك کەئاسۆو ڕووناهیەکان جێگیر بکات ،زیاتر لەوەی بگەینە خاڵێکی دیاریکراوو بەروەختە نەخشە بۆ کێشراو .

لێرەوە با هەندێ دراوی تایبەت لەم بارەیەوە بخەینەڕوو.. بە دڵنیاییەوە (زینون) زەمەن و فەزا دەخاتە ڕوو، بەڵام بە تێگەیشتنی هەڵە ،تێگەیشتنی دابڕکار ، کە هەرگیز ڕێگا بە خستنە ڕووی شتەکان،یان بە ئاشکراکردن و روونکردنەوەیان نادات ،لەبەر ئەوە ..فیکر لەگەڵ زینۆندا دەگۆڕێت تاوەکو نزیك لەو پایەی کە هەر یەکە لە هیرۆکلیتس و بارمینیدس "(١) پێی گەیشتن . سۆفستاییەکانیش بە مەسەلەی زمانەوە گیرسانەوە ،کە ئەو بابەتە، لە پەیوەندیەکی گەرمدایە لەگەڵ مەسەلەی وجود .بەڵام ئەوان مەسەلەکەیان بەبەکارهێنانی ڕستەوچەمگەلێك و بە زیاتر جەختکردنەوە سەر کارو کرداری زمان و ، هەروەك بە زیاتر جەخت کردنە سەر لادان و پەنا تاریکەکانی ،چارەسەر کرد.

لەو کۆمەڵە نوسراو و دانراوانەی کە گەیشتوونەتە دەستمان .. پێویستە لە نێویاندا ناوە باشەکان دیاری بکەین.. بە ڕێکەوتیش نەبوو کە هایدیگەر زیاتر لە جارێك لە نموونەکانی خۆیدا ، هەردوو گفتوگۆ ئافلاتوونیەکەی کە دەربارەی کۆمەڵێك نەریتی سۆفستایین ،دیاری بکات .

ئێستا هیچ شتێکیان نەماوە ،تەنها ئەوانە نەبێت کەبە پۆست ئافلاتوونی ناویان دەبەین ،بەڵام ئاخۆ زۆر درەنگتر لە هایدگەر نەهاتوون؟ ئایا ناکرێ میتافیزیکیا

بەهۆی ئەو هەوڵەی کە سۆفستاییەکان دەربارەی لۆژیك و مۆڕاڵ دایان ، بشاردرێتەوە ؟ زانستی ئاکار بۆیەکەمجار، هاو شانی لۆژیك و فیزیك لە قوتابخانەی ئافلاتون دەردەکەوێت ،ئەو پسپۆڕیانەی لەو ماوەیەشدا دەرکەوتن، تیایدا بۆ فەلسەفە گۆڕا.

کەواتە دەبێ گفتوگۆ لەتەك هێرکلیتس و ئەنکسیمندریس و ئافلاتون(لە ڕێگەی ئەویش لەگەڵ سوکرات و ئەرستۆتالیس) بکرێت .

بەڵام بۆچی بەردەوام گریك لە فیکری هایدگەردا بوونو ئامادەگی بەردەوامی هەیە ؟ بۆچی ئەو کۆکردنەوەیە: گریك ئەو شتەی کە زیاتر پێ دەچێ بمانگەڕێنێتەوە بۆ سەردەمێك زیاتر لەوەی بۆ نەریتمان بگەڕێنێتەوە؟ ئایا ئەمەیان جۆرێکە لە سۆزی گەڕانەوە بۆ جیهانێك کە لەوانەیە پێویست بکات، لەبەر چاو بگیردرێت و دابهێنرێ و سەر لە نوێ بژێنرێتەوە ؟ یان هایدگەر شتێك نییە جگە لە مێژوونوسێکی فەلسەفە،ئەوەی لە بنەڕەتیشدا لای گرنگە بە جددیەت و توانایەکی سامناك: جددیەت و توانایەکی باوەڕ پێکراو ،فیکری (ڕاستەقینە)مان بۆ بگەڕێنێتەوە ، ئەوەش لە میانەی ڕوانینی سەردەمی خۆی ؟"کاتێك دەڵێین گریك " هایدگەر دەنووسێ "بیر لە سەرەتای فەلسەفە دەکەینەوە" . گریك بەو مانایە دەنگێکی جیاوازی هەیە لە بەرامبەر دەنگی (لاتینی)و(ئەڵمانی)و (یابان)یەکان.

گریك بەو مانایە ئەو ئیمتیازەشە کە فەیلەسوفێك لەسەر حیسابی ئەویتر دەریخات یان بیخاتە ڕوو، بۆ نموونە ئیمتیازێك ببەخشێت بە(بارمینیدس)لە سەر حیسابی (هێرکلیتس) یان بۆ (ئەرستۆتالیس) لەسەر حیسابی (ئافلاتوون) . گریك وتەیەکە هاوکات ڕووبەڕوو بوونەوەی پێویست لەگەڵ (هێرکلیتس)و (بارمینیدس) دەگەیەنێ ، وەك ئەوەی هایدگەر لەسەر ئەوە سوور بێت کە ئاماژە بەوە بدات مەحاڵە لەبارەی ئەوە بنووسین و بدوێین بە بێ نووسین و باسکردن لەویتر .

ئەو وتەیەی پێشووتر قەرەبووی ئەوە دەکاتەوە کە پێدەچێ هەریەکە لە (هێرۆکلیتس)و (بارمینیدس) وەك ئەوەی هاوڕێ بن لە ململانێیەکدا ڕووبەڕووی یەك دەبنەوەو دەرەنجامەکەی سەرکەوتوو،دۆڕاوە ، یاخود وەك ئەوەی هەردووکیان داهێنەری نەریتێکی فەلسەفی دژیەك بن ، ئەوانە لە فیکری هایدگەردا وەك دوو فەیلەسوف دەخرێنە ڕوو کە زەمینەیان بۆ دەرکەوتن و کرانەوەی وجودی فەلسەفی خۆشکرد، بەم شێوەیە ڕووبەڕووبونەوەی هایدگەر لەگەڵ گریك دەبێتە گەڕان بەدوای بنەماکانی فەلسەفە نەك شتێکی جیا لەوە .

کاتێك هەریەك لە ئیریك روبارسی و دۆمینیك لۆبۆهان و جۆن بۆفری ، پسپۆڕ لە فەلسەفەی هایدگەر پرسیاریان کرد کە" بۆچی ئەم هەموو گەڕانەوە

بەردەوامە بۆ گریك لە فیكری هایدگەردا ؟ " ، وەڵامی دایەوە "چونكە گریكەكان بە بێ هیچ لەبارەوە زانینی ئەوان (ئەندازیار)ی پێشەنگی وجود بوون "(٢) . لێرەوە پێدەچێ ئەوە ڕوون بێت كە ئاڕاستەی هایدگەر ، ئاڕاستەیەكی مێژووبەندی فەلسەفی نەبووە كە گرنگی دابێت بە سەر لەنوێ نۆژەن كردنەوەی سیستەمی فەلسەفی كۆن ، بەڵكو ئاڕاستەیەكی فیكری جێگیر بوو لە سەر بنەمای لێكۆڵینەوەی میتافیزیك . لەو حاڵەتەشدا ئەوە گرنگ نییە ، تەنها ئەوە نەبێت كە ئەمڕۆ چی لە پەرستگای ئێفیسۆس (EPHESUS)ماوە ، كەوا هێركلیتس تەنها عاشقی كۆڵەگەو بنەماكانی دروست كردنی بووو . بە پشت بەستن بەمەوە دەتوانین بڵێین ئۆیگین فینك لەسەرهەق بووە كاتێك ئەمەی لە دەستپێكی زنجیرە لێكۆڵینەوەكەی تایبەت بە هێركلیتسی ڕاگەیاند. لە میانەی گفتوگۆی مارتن هایدگەر لەگەڵ گریك لە زۆربەی بەرهەمەكانیدا ، ئێمە لە توانامان‌دا هەیە ئەوە فێر ببین كە چۆن سەختترین دووری دەبێتە نزیك و زیاترین ناسین دەبێتە نامۆیی ، هەر وەك ئەوەش فێر بین كە چۆن بەلای ئێمەوە سەختە بگەینە كۆتایی .

تێڕامان و ڕاڤەكردنێك كە گریكەكان جەختیان لێكردۆتەوەو پشووی بۆ بدەین . گریك بە لای ئێمەوە پێ دەچێ فراوان و ترسێنەر بێت ". فەیلەسوفانی

دیكەش هەوڵیان داو ، هەریەكەی لە سەردەمی خۆی ، كە ڕووبەرووی ئەو خۆسەپاندنە ببنەوە ، بۆ نموونە نیتچەو هیگل. كە دەچنەوە سەر جیهانی هایدگەر ، وەڵێ ئەو دوو فەیلەسووفە ئێمەیان گەیاندە كۆتایی فەلسەفە نەك سەرەتای فەلسەفە ، وەك ئەوەی هایدگەر كردی . "هیگل و گریك" ، "نیتچەو گریك " ئەمە وێكچوویكەو لە هەمان كاتدا جیاوازیشە لەو گووتەیەمان كە"كانت و گریك" یان " لایبنس و گریك " ە ، بۆچی؟. " هیگل وای بیر لە فەلسەفەی گریك (یۆنانی) كردەوە كە یەكەیەكی تەواوكراوە ". ئاخۆ هایدگەرو نیتچە ئەو هەوڵەیان نەداوە ، بە تەواوی هەروەك هیگل هەوڵی دا بە شێوەیەكی دیاریكراو فەلسەفە ببەزێنێ؟

ئەو جۆرە پرسیارە بە بەردەوامی لەو بازنە فەلسەفیەدا دووبارە دەبێتەوە . هەموو جارەكانیش دەكەوینە بەر شوك و توندیەكەی .

"بۆیە گەڕانەوە بۆ گریك هیچ مانایەكی نییە تەنها ئەگەر بەزاندنی فەلسەفەی گریك نەبێت ، هەروەك لێرەدا بەزاندن بەو مانایە نییە . كە فەلسەفەیەك دەبینین ڕەسەنتر لە فەلسەفەی گریك ، بەڵكو هەوڵبدەین بچینە ناوی‌و بگەینە جەوهەری فیكرەكەیان.

کارل یاسبرس

هایدگەر و شیعر

میشێل هار

جوانیو لەسەرخۆییو هێزی خوێندنەوەی یەك بەدوای یەكو فراوانی بۆ هۆڵدەرلینو ریکلەو تراکل، هەموو ئەمانە وامان لێدەکەن کە هەندێ جار ئەوە لای هایدگەر (Heidegger) لەبیر بکەین کە دەستپێشخەری سەرەتاکانی فیکرەیەکی نوێو لەرەگەوە بوو بێت بۆ (شیعر) وەك خۆی " جەوهەری شیعر" (١) ناکرێ بەتەنها تێیبگەین، یان وەك پشتیوانیەکی سەرەتاییانەی ئەنتۆلۆژی بۆ جۆرێکی دیاریکراوی ئەدەب سەیری بکەین، بەڵکو دەسپێك تێکهەڵکێش بوونو گونجانی لەگەڵ سێ مەیدانی بەیەکەوە گرێ دراوە. کە ئەمانەش:" کاری هونەریو زمانو موقەدەس Dashilige "ن. قەسیدە کاری هونەرییە" مادده"کەی

یان بەمانایەکی دیکە رەگەزەکەی (ئەمەیان لەسەرمانە کە جارێکی دیکە چاو بەچەمکی وشەی ماددەدا بخشێنینەوە" زمانە کە موقەدەس بالادەکات. لەکاتێکیشدا کە پرسیار سەرهەلبدات. هایدگەر چۆن ئەوە رەتدەکاتەوە، هەروەك كردی، لەسەر قەسیدەی گەڕانەوە بەرەو خودێتی شاعیر، یان بۆ ئەزموونی زیندوو، یان بۆ مێژووی کەسینی خۆی؟ زمان چۆن دەتوانێ قسەبکات ، یەکەمجار قسە لەسەر خۆی بکات"بەر" لەشاعیر؟

چۆن ئەوە جێگیر بکەین کە لەبنەڕەتدا شیعر شتێکی موقەدەس دەلێت، شتێکی موقەدەس کە دەکرێ سەربەخۆو جیاواز بێت لەئایینو کۆنتر لەهەموو ئاینێك، وەك ئەوەی تێیدەگات نەك وەك فەزایەکی بێ خەوش، بەلکو بەمانایەکی دیکە وەك هێزێکی پۆزەتیڤو ئارام بەخشو فریادرەس؟ ئەو پاکێتیە چییە لەرێگای شیعرەوە؟ئایا ئەمە جگە لەهەموو ئەو شتانە هەلاتنێکی رۆمانتیکیانە نییە بۆ دەرەوەی ژاوەژاوەکانی ئەم دونیایە؟ ئەو شتە چییە کە کاری هونەری لە (ئامێر) جیا دەکاتەوە؟ ئەو شتە چییە کە قەسیدە لەریکلامێك جیادەکاتەوە؟ ئەوەیە کە کاری هونەری لەپێناو ئەرکێك یان لەپێناو کارێکی بەرژەوەندیيانەو ماددیانە ئەو ماهیەتەی لێی دروستکراوە نابەزێنێ. کاری هونەری خولقاندنو هەلقولانە لەسەرچاوە رەسەنەکان، چونکە

ئەمانە لە بەکاربردنی ئامێریانەی شتەکانەوە کە شاراوەو ونن، سەرهەلدەدەن! سۆز، پێکهاتە ، راڕایی، یان هەر شتێك کە لەدونیای میتافیزیکیادا بەهەستۆکەکان ناوبرێت. کاری هونەری لەرێگای گوزارشتەوە ئاگایمان رادەکێشێ،بۆ قولایی هەستۆکەکان کە بەهۆی ئەو بەرژەوەندییەی لەپێناویدا بەکاردێت لەبیرکراون.

هایدگەر هەولدەدات دەربارەی ئەو قولاییە هەستۆکیەو لەرێگای چەمکیی "زەوی" بیربکاتەوە:" ئەوەی کاری هونەری دەیەوێو ئەوەشی لەرێگای کشانەوەی دەریدەخات ناومان ناوە زەوی" ئەو بەردەکانو دارەکانو کانزاکانو رەنگەکانو دەنگەکان" والێدەکات رۆح بدەنو پڕ بن لە جولە.

کاری شیعریش بەشێوەیەکی تایبەت سەدای زمان روندەکاتەوە، هەروەك" تواناو هێزی ناونان لە وشەدا" دەخاتەروو.

ئەو کاتێك ئەو هێزە رەسەنەی ناونان بەدەردەخات، ئەو هێزەی کە لەبنەرەتەوە بۆ شاعیر نا، بەلکو بۆ زمان دەگەڕێتەوە کەچی شیعر ئەوە بەدەردەخات کە لەزمانی سادەدا ونە، یان ئەو زمانەی کە خەلك تەنها وەك کەرەسەیەکی گفتوگۆ بەکاریدێنن. هەموو شیعرێك جەوهەری خۆی دەلێت، لەهەمان کاتدا جەوهەر رونکەرەوەیە بۆ ئەو زمانەی کە " قەسیدەی رەسەن"ە، کە خۆمەلاسدانی بێدەنگانەی کائینە. قەسیدە تواناو

هێزی خۆی نیشان دەدات لەئاست بەدەرخستنی شتەکانو ئاشکراکردنی دونیا، لەو ساتەدایە ئەو ، ئەوشتە دەکات. ئەوەشەبارستایی زەوی‌و توانای دامەزرانیان پێدەدات. هایدگەر لەمەڕ شیعر دەڵێت، " زمانی رەسەن-Ursprache "ی خەڵکە، ئەو زمانەیە کە ئەو" کەڵەکەبوونو فرەبوونە سەرەتاییە" دەگێڕێتەوە کە زمانی لێپێك هاتووەو لەبێدەنگیدا گەیاندوویەتیە کرانەوە." شیعر ناونانی دامەزراندنە بۆ هەر کائینێكو بۆ جەوهەری هەموو شتێك- قسەیەکی دەمارگیرانە نییە، بەڵکو ئەو زمانەیە کە بەهۆیەوە هەموو ئەو شتانەی دواجار دەمانەوێت چارەسەریان بکەین‌و گفتوگۆیان لەسەربکەین، دەیاندۆزینەوە.هەرشیعریشە وادەکات زمان شتێکی مومکین بێت".

لێرەوە ئەو لێك جیابوونەوەیەی کە لەنیوەی رێگادا شیعر دەخاتە نێوان کرانەوەی رەسەن‌و زمانی رۆژانە: Urdichtung، کە (قەسیدەی نوسراوە) Alltagssprache‌کە (زمانی سادەیە). دەبێت لێرەشەوە تێبینی ئەوە بکەین کە زمانی راگەیاندن‌و زانستی ئاراستەکردنیشی لەزمانی سادە جیابۆتەوە ، کەوا بەهەدەرچوونێکی دووقات بەنیسبەت شیعرو زمانی رۆژانە لەخۆدەگرێ.

شیعر دەست لەسەرزەمینی زمان دەدات، زمانیش وا دەردەکەوێت کە زەمینە یان بنچینەیەکە قەسیدەش هەموو ئەو شتانەی کە زمان بەکراوەیی جێیان دەهێڵێت، دەیانکاتە رێگاپێدراوو بینراو.. هایدگەر جەخت لەخۆی دەکاتەوە بۆ لابردنی دیاردە" هەستۆکیەکان"ی زمان، مەبەست لەرێگا پێدراوو بینراوەکان لەمیتافیزیکیای هەستۆکی‌و لەفینۆمینۆلۆژیا(دیاردەناسی)ە.

کاتێکیش وتەی شیعری زمان، توانای بەسەرکرانەوەدا بەرەندە دەبێت، بەشێوەیەکی هەستپێکراوو رێگاپێدراوانە، ئەوا تەنها دەنگەکان‌و نیشانەو ئاماژەکان بەدەرناخات، بەڵکو رەهەندی بنەڕەتی جێگیربوونی مرۆڤ بەدەردەخات: وشە بەمانای هەستۆکیەکەی فراوانی فەزای یارییەکانی نێوان زەمین‌و ئاسمان دەپێوێت. زمانیش ئەو مەیدانە بەکراوەیی دەهێڵێتەوە کە تیایدا ئەو مرۆڤەی لەسەر زەمین‌و لەسایەی ئاسماندا، لەماڵی دونیا نیشتە نییە". دەنگدانەوەی" ماددیانە"ی دەنگی شیعری جۆری ئەو پەیوەندییە بەدەردەخات کە زەمین‌و جیهان بەیەکەوە گرێ دەدات. هەروەك ئەو پەیوەندییەش شوێنی نیشتە نییە، لەزمانی سادەدا کە تەنها خۆی لەسەرقاڵی بەئامانجە پراکتیکیەکان‌و پێ راگەیاندن دەبینێتەوە، هەروەك دەتەپێت‌و لەبیردەچێتەوە.

کاتێکیش بۆ خودی خۆی دەگەڕێتەوە،مەبەست لە گەڕانەوەیەتی بۆ تایبەتمەندێتیە تەپیوو شارەوەکانی، ئەوا زمان بۆ دەسەڵاتە رەسەنەکەی دەگەڕێتەوە، کە دەسەلاتی ناونانو بەڵگەهێنانەوەیە. کە ناو لەشتەکان دەنێین کەواتە وادەکەین شتەکان هەبن. وشەیە توانای " لەدایکبوونی شتەکانی" هەیە[٣٦]ئەو توانایە بەتەواوەتی لەلایەن زمانی کەلوپەلی"ئامێری" لەبیرچۆتەوە. ئەگەر شیعریش شتەکان بەدەربخات، وەك ئەوە وایە کەسەرلەنوێ لەدەرکەوتنو لەدایکبووندا بێت، وەك ئەوەی " کە یەکەم جاربێت ببیبنین" ئەوەشیان ئەوە ناگەیەنێ کە " دەسپێشخەری بۆ وشەکان جێبێلین" (مالارمێ) ، بەڵکو بەدیوێکی دیکەدا سەرلەنوێ تواناو هێزی ئاشکراکردنی تێدایە. ئەو توانایەش لەخەیاڵی شاعیردا نییە. بەڵکو بۆ ئەو ئاشکراکردنە دەگەڕێتەوە کە زمان پێشتر لەبێدەنگیدا بەدەستی هێناوە. شاعیریش وەك هەموو بوونەوەرەکانی دیکە بەوە وازدەهێنێ کە دوای ئەمە، ئەوە بڵێت کە زمان بەدەنگێکی خەفەکراو دەیڵێت. لەسەر ئەو بنەمایە دەکرێت گرنگیدانە کەمەکەی هایدگەر کە بەخودێتی شاعیر دەدات وا راڤەبکرێت: ئەمەیە کە حەقیقەتی زەمینو حەقیقەتی دونیا لەجیاتی ئەزموونی ژیانگەریی باڵا دەکات.

لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بڵێین شیعر تەنها لەمۆسیقای زمانو توانا رەسەنەکەی لەئاشکراکردندا تەواو نابێت،

بەڵکو لەوێنەشدا بەرجەستە دەبێت . لەبارەی ئەم خاڵەو چەندین خاڵی دیکەش، راڤەکردنی هایدگەریانە بەرەو رماندنی تیۆرییە میتافزیکیە کلاسیکیەکان دەڕوات.

وێنەی شیعری کۆپییێکی دارماوی واقیع نییە، هەروەك پەیوەندییەکی مەجازی یان نێوبەندی نێوان هەستۆکیو ماقول نییە، هەروەك تایبەتمەندییەکی ئەزمونگەری بۆ رەسمی خەیاڵ نییە کە خودێتیەکی لەخۆبایییانە بەرهەمی هێنابێ، نزیکبوونەوەیەکی بەزێنەری واقیعیش نییە. بەبەدوورخستنەوەی رەهەندەکانی لەواقیعی عەقڵو کەماڵدا. هایدگەر لە ئەفلاتونو کانت زیاتر واقیعیانەبوو، بەڵکو لەئەرستۆش، هەروەك هایدگەر دژکاربوو لەگەڵ بیرۆکەی نیتچە کەوا مالارمێ تەواوی کردو دواتر سورپالیەکانیش پشتیان پێبەست کە دەڵێ شیعر بەتەواوی بەشێکە لەخەیاڵ هایدگەر دەڵێت :" جەوهەری وێنە" ئەوەیە" کەوامانلێبکات شتێك ببینین". وێنەی شیعری ژیانی رۆژانەمان نیشاندەدات، وەلێ بەشێوەیەکی نامۆ نیشانمان دەدات. بەشێوەیەکی " نابینراوانە نیشانمان" دەدات، یان غوربەتیانە، لوغزی ئامادەگی لەنێو راستی بینراودا زۆر سادەو زۆریش روونە. بەدیوێکی دیکەدا لەوێنەی ناسراودا دەرەنجامی جیهانی ساکار دەشارێتەوە ، ئەمەش گرانتیکی نابینراوی غەریبە لەشێوەی ناسراودا بەڵام غەریب چییە؟ تەنها ئەو شتە سەرسورهێنەرو سەرقاڵکەرەی فیکر نییە. بەڵکو بەتەواوی شتێکی ترە ،

ئەویش کشانەوەی بوونەوەرو موقەدەسە، کە (خودایە). وێنەیەکە راڤەناکرێ ، بەڵکو رووبەرووی ناکاوی غوربەت دەبێتەوە. (خودا) وەك هۆڵدەرلین دەڵێت:"روونە وەکو ئاسمان" ئاسمان وێنەی خودایە، نەك وێنەی وێکچونی ئەو. وەلێ ئەگەر لێرەو خودا لەلایەن شاعیرەوە ناوبنرێ، ئەوا بەنیسبەت هایدگەر ئەو مانایە ناگەیەنێ کە موقەدەس دەگۆڕێت بۆ ناوێکی تاكو تەنها یان لەدارشتنێکی سادەدا چڕ دەبێتەوە. نابینراوو ونکراویش ئەوا شاعیر لەرێگای دیاردەی بینراو بەدەریدەخات، ئەوەی کە ونکراوە، دەبێە"نادیار". بابەتی شیعریی ورد نییە لەوەسفکردندا، بەڵکو چەندین ناو لەخۆ دەگرێ، کە هەندێ جار دژکاری یەکترن لەگەڵ ئەوەشدا هاوئاستن: دێرین کە لەپێشانداو لەئایندەی نزیکیش ، نزیك بوونەوە لێی ئاسان نەبووە، سادەو ناسادە، تێری و برسێتی، ئارامیو سامناکی، " موقەدەسو ترسێنەری خودێیەتی" هیچ شتێك لەئارادا نییە نە شیعرو نەفیکریش تەنها لەرێگای تارانی بنەڕەتی نەبێتو لەرێگای (هەژاری)یش هیچ شتێك نییە جگە لە توندیو زەرورەت. شاعیر پرسیار لە موقەدەس دەکات، ئەو دەیەوێت، زیاتر لەوەی کە تیایدایە سەقامگیر بێت یان پەنای بۆ بباتو خۆی تیا حەشار بدات.. .. شاعیر بە پاکیەکەوە نایەت ئەو تەواوی نەبوونی خۆی دەپارێزێ، ئەو سەردەمی خۆی توشی هەژاری کرد نەك ژیانی تایبەتی خۆی. هەڵچوونەکەی سەرکەوتوو بوو، هەڵاتن نەبوو، ئەمەیان خەمزەدەییو

مەنفاکانی یاخیبوونو چەرمەسەری یان خۆشنوودیە بەمانای قوڵی وشە، هەموو ئەو هەستانە دادەرژێنە قوڵایی سەردەمەکەیو لەسەرچاوەکانی ئیلهام وەردەگرن، ئەمەش رۆیشتنێکی نوێی مێژووە.

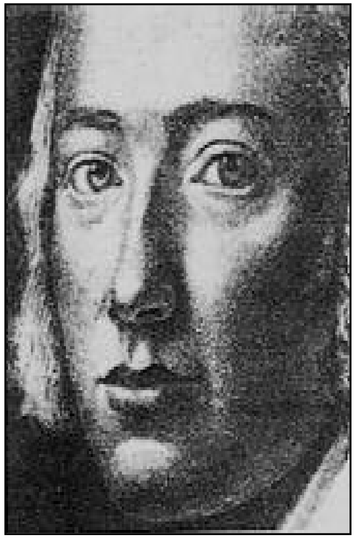

فریدریک هۆڵدەرلین

پاشای نهێنی فەلسەفە

هانا ئارندت

لـه هـەمان ئـەو کاتـەی هایدگـەر ئاهـەنگی لـەدایك بوونـی هەشـتا ساڵەی خـۆی دەگـێڕا ، ئاهەنگی پەنجاساڵ تێپەرینیشـی بەسـەر بەدەسـتهێنانی پیشـەی مامۆسـتای فەلسـەفەدا گـێڕا . ئـەفلاتوون ئـەو رۆژە وتـی : " لەبـەر ئەوەی سەرەتاش بۆی هەیە هەموو شتێك رزگار بکات بە ئاستی پەرشبوونی لە نـێو خەڵکدا " . با گوێگر ، گوێم لێبگرێ کـە لـە سـەرەتاوە دەست پێ بکەم. مەبەستم لەو سـەرەتایە سـاڵی لـە دایـك بوونـی نیـیە کـە(١٨٨٩) لـە (ماسـکیرچ) (Messkirch) بـەڵکو سـاڵی (١٩١٩) یـە ، یـان ئـەو سـاڵەی کـە وەك مامۆسـتای فەلسـەفە لـە " فرایـبۆرگ " دامەزرێـنراو بەمـەش هاتـە نـێو ژیـانی ئەکادیمـیانەی ئەڵمانـیا .. لـە کاتـێکدا شـۆرەتی هایدگـەر

کۆنتر بوو له کتێبه به ناوبانگەکەی " وجودو زەمەن " "sein und zeit" که له ساڵی ١٩٢٧ دا دەرچوو . بەڵکو له توانامانـدا هەیه پرسیار لەو سەرکەوتنه سەر سوڕهێنەرەی کتێبەکه بکەین ، نەك ئەو تێڕوانینەی که له سەرەتای دەرچوونی هەبوو ، به دیوێکی دیکەدا ئەو کاریگەرییه باڵایەی که ماوەیەکی دوور هەیبوو ، کەمێك له دانراوەکانی ئەو سەدەیه نەبێت پێی نەگەیشتن . نەدەکرا مومکین بێت ئەگەر ئەو سەرکەوتنه پێشوەختییه ئەکادیمیه نەبووایه ، کەوا ئەو کتێبه ئەوەی له گوێ ئەوخوێندکارانەی ئەو کاته دووپات کردەوە. شتێکی سەیر له سەردەمی سەرکەوتنی یەکەم دا ڕوویدا ، لەوانەیه زیاتر بێت له ڕووداوی شۆرەتی کافکا له بیستەکاندا ، یان شوهرەتی براك و پێکاسۆ له ماوەی دواتردا ، ئەمانەش مەبەست له (کافکاو براك و پێکاسۆ) یه ، لەلایەن خەڵکەوە ونبوون به مانا سادەکەی وشه ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەریان بێوێنه بوو ، بەڵام به نیسبەت هایدگەر هیچ شتێك نەبوو ئەو شۆرەته پشتی پێببەستێ ، هیچ دانەرێکیش.. نا ،جگه له چەند تێبینیەکی نێو خوێندکارەکان نەبێت له کاتی وانه گوتنەوەدا . ئەو وانانه دەقه ناسراوە جیهانییەکانی شرۆڤه کرد ، له هیچ تیۆرێکی تایبەتیش پێك نەدەهات .. جگه له ناوێك هیچی تر نەبوو ، ئەو ناوەی که به تەواوی ئەڵمانیادا سەفەری دەکرد ،

هەروەك پاشای نهێنی ئاگاداری کردینەوە ، ئەمه هەرگیز به مانای ئەو " بازنانه " نەبوو ، که پێویستی به " مامۆستا " بووبێت ، بۆ ئەوەی پێشەنگی بکات و ئاراستەی بکات " وەك بازنەی "کیورگه George" بۆ نموونه . ئەو جۆره بازنانه له لایەن خەڵکەوە بەباش ناسرابوون ، کەوای لەوەی دوای دەکرد له پشتی هالەیەك له نامۆیی ونبێت که هاوەڵانی بازنەکه به تەنها پێیان دەزانی ، ئەوەی پەیوەندیشی به هایدگەرەوە هەیه، هیچ نامۆیەك و هیچ موریدێك له گۆڕێ نەبوو . ئەوانەی که هەواڵەکەیان پێدەگەیشت بەبێ گومان یەکتریان دەناسی چونکه هەموویان خوێندکار بوون .. هەندێکیان بوونه هاوڕێ . دواجار لێرەو لەوێ گروهی به هەڵپه دروست بوون، لەسەر بنەمای ئەوەی له وانەکانی هایدگەردا، بەڵام به هیچ شێوەیەك لەسەر بنەمای ئەو بازنەی گفتوگۆو وانانه دانەمەزران . هەروەك هیچ شتێکی نێوخۆ یان نهێنی نەبوو له بارەی ئەوەی کێن ئەوانەی هەواڵەکەیان پێ دەگات یان چی دەڵێن؟

لەو ماوەیەدا ، له کاتی جەنگی جیهانی یەکەمدا ، نەك هەست کردن به یاخی بوون بەڵکو وەڕەسیەکی توند باڵی بەسەر زانکۆکانی ئەڵمانیادا کێشابوو . ئەو هەسته باڵی بەسەر هەموو دام و دەزگا زانستییەکان بەبێجیاوازی کێشا ، هەروەك به سەر هەموو خوێندکاراندا به جیاوازی ئاستەکانیان دواجار بەسەر

دەزگای زانستی . بە مانایەکی دیکە پسپۆڕی ئەوانە بوو، کە دەیانزانی تووشی ماندووبوونێکی زۆر دەبنەوە لە ژیانیاندا ، ڕێگاکانی گوتنەوەی فەلسەفە تا بڵێی دواکەوتووبوو ، بە شێوەیەك کە لە ئاستی ئەو پێویستیەدا نەبوو بۆ ئەوەی دەیەوێت هەست بە شت و جیهانی دەوروبەری بکات . وانە فەلسەفیەکان دەربارەی مەعریفەو ستاتیکاو لۆژیك تا ئەوپەڕی پەرش و بڵاوو لەبار یەکچووبوون. بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەوبارە تراژیدیەش ، بەر لە هایدگەر چەند یاخیبووێك دەرکەوتن ، بە پێی زنجیرەی مێژوویان دەتوانین کە ناوی (هۆسێرل Husserl)) و بانگەوازەکەی بۆ چوونە (سەر خودی شتەکان) بهێنین ئەمەیان بەو مانایە بوو کە: " با لایەنی تیۆری و کتێب جێبهێڵین " و فەلسەفە بەو شێوەیە وەرگرین کە زانستێکی وردەو شوێنگەی خۆی هەیە لە پاڵ زانستە ئەکادیمیەکانی دیکە .. ئەو شێوە قسەکردنەش زۆر سادە بوو ، هەروەك بەدەربوو لە هەر بانگەشەیەك بۆ یاخیبوون ، بەڵام بە هەر حاڵ ئەو شتە بووکە (شیلار scheler) و دواتریش هایدگەر پشتی پێبەست . لە دوای ئەمەو لە " هێدلبارگ " یەکێك لە یاخیبووە کردەییەکان دەرکەوت کە (کارڵ یاسپرس Karljaspers) بوو ،کە پەیوەندیەکی دۆستانە بە هایدگەری دەبەستەوەو، بۆ ماوەیەکی درێژ ئەو پەیوەندییە بەردەوام بوو . هۆیەکەشی ئەوە بوو

پڕۆژەی هایدگەر ئەو " یاخیبوونە" ی تێدا بوو کە(یاسپرس) شتێکی فەلسەفیانەی رادیکالانەی تێدا بەدی دەکرد ، لەنێو ئەو زێدە رۆیە ئەکادیمیەی دەربارەی فەلسەفە هەبوون . ئەو شتەی خاڵی کۆکردنەوەی نێوان ئەو ژمارە کەمەی فەیلەسوفەکان بوو. با لێرەدا وشەکانی هایدگەر بەکار ببەین - ئەوە بوو کە توانیبوویان جیاوازی " لە نێوان ئەو شتەی مەعریفە بە وردی دەیەوێتو ئەو شتەی بیری لێ دەکەینەوە " بکەن. ئەوان گرنگیان بە شتی دووەمدا مەبەست (لەو شتە کەبیری لێ دەکەینەوە) ، بەلاَم گرنگیان بە شتی دووەم نەدا. وردە وردە هەواڵی لە " فرایبۆرگ " ەوە دەگەیشت، کە دەڵێت پیاوێك هەیە بە تەواوی گەیشتۆتە ئەو شتانەی کە " هۆسێرل" دەربارەیان دوا ، ئەو دەزانێت کە ئەمە لە ئەرکی ئەکادیمیدا نییە ، بەڵکو ئەرکی کەسێکە کە بیر بکاتەوە. ئەم مەسەلەیە حەقیقەتی لە دایك بووی دوێنێ یان ئەمرۆ نییە. بەڵکو هەر لە سەرەتاوە لە ئارادایە. هەروەك ئەو پیاوە ئەوە دوبارە دەکاتەوە کە لە توانایدا هەیە سەر لە نوێ رابردوو ئاشکرا بکات ، ئەگەر چی پردی نهێنی لەگەڵ کلاسیکی کۆندا بە نیسبەت ئەوەوە بە تەواوی پچڕاوە. ئەو دەڵێت لە جیاتی ئەوەی کە قسە لە سەر ئەفلاتون بکەین و تیۆرو بیرۆکەکانی بخەینەروو، دەبێ ساڵێکی خوێندنی تەواو هەڵسین بە

گفتوگۆکردنێك كه هەنگاو هەنگاو بەردەوام بێت، تاوەكو بە تەواوی ئەو تیۆرە ون دەبێت كە هەزار ساڵە هەیە، هیچ شتێك نامێنێت تەنها ئیشكالیەتی ئێستا نەبێت بە گەورەیی و باڵایی خۆی . ئەو جۆرە مەسەلەیە ئەمڕۆ بۆ ئێمە مەسەلەیەكی ساكارو ناسراوە. زۆرێك لە خەڵك ئەمڕۆ لەسەر ئەو میتۆدە دەڕۆن. بەڵام پێش هایدگەر ، هیچ كە سێك نەبووە . هەواڵەكە بە سادەییەكی زۆرەوە ئەوەش دەڵێت: فیكر، زیندوێتی خۆی گێڕاوەتەوە .. قسە لە سەر ئەو خەزێنە ڕۆشنبیریانەی رابردوو دەكات، كە ئێمە پێمان وابوو مردن و لە ناو چوون . ئەوەتا لەسەر زبانی ئەو پیاوە دێتەوە بۆ ئەوەی پێشنیاری شتی نوێتر بكات، شتێك تەواو جیاواز لەوەی ئێمە وێنامان كرد ، لەوانە هەڵوەستەمان دەكردوو بە ئاگا بووین لەوەی لێرە مامۆستایەك هەیە .. ڕێپێدراوە كە فێر بین چۆن بیر بكەینەوە. كەواتە پاشای نهێنی لە مەملەكەتی فیكر كەوا لەو جیهانەدایە، لەگەڵ ئەوەش كە تیایدا شاراوەیە تا ئەو رادەیەی ئێمە ناتوانین جەخت لە سەر بوون یان نەبوونی بكەینەوە، جگە لەوەی دانیشتوانی زیاتر لەوەی كە ئێمە وێنای دەكەین . ئەگەرنا چۆن دەتوانین ئەو كاریگەرییە نایابەی و هەندێ جار وشكەی فیكری هایدگەر یان شرۆڤە كردنەكانی بۆ دەقە فەلسەفیەكان راڤە بكەین، كەوا بە بەزاندنێكی گەورە ، بازنەی قوتابیەكانی دەبەزێنێ ، ئەوەی جێی مەبەستی

ئێمەیە بە گشتی بە فەلسەفەوە پەیوەستە . لە رای مندا فەلسەفەی هایدگەر نییە ، - هەقی ئەوەشمان هەیە وەك " جان بۆڤری " فەرەنسایی ئەو پرسیارە بكەین كە بە هەق فەلسەفە هی هایدگەرە یان نا - بەڵام بیرۆكەكە ئەوەیە كە ئەو بە شێوەیەكی یەك لایكەرەوە لە دیاری كردنی نمای فیكری گشتی لە سەدەی بیستەمدا بەشداری كردووە . ئەو فیكرەش بە سیمای بەزاندن و تێپەڕاندن جیا دەكرێتەوە، كە سیمایەكی تایبەت بە خۆیەتی ، لەو سیمایە هیچ شتێكی دیكە پێناگات. هێزی ئەو سیمایەش خۆی لەكرداری " فیكر " ەكە دەبینێتەوە . هایدگەر بیر لە "لە" یان " دەربارە" ی شت ناكاتەوە ، بەڵكو " شت بەبیر دەخاتەوە " لەو چاڵاكیە دوورە لە هەموو شێوەیەك لە شێوەكانی تێڕامان لە قوڵاییەكاندا مەلە دەكات ، كەچی ئەمە بەو مانایە نییە كەوا مەلە دەكات بە ئامانجی دۆزینەوەی سەرزەمینە كۆتاییو ئارامەكان ، بەڵكو بۆ ئەوەی ڕێگای نوێ بكاتەوەو خۆیشی لە قوڵاییدا نیشتەجێیە ، چەند ئاماژەیەك (Wegmarkn) دابنێت. (ئەمە ناونیشانی كۆمەڵە وتارێكیتی كە لە نێوان ساڵانی (١٩٢٩- ١٩٦٢) دا نووسیویەتی) . فیكر وەك ئەوەی هایدگەر دەبینێ ، دەتوانێ ئەركێك بۆ خۆی پێشنیاربكات و دەتوانێ " كێشەكانی" بۆ ڕاكێش بكات . بە هەر حاڵ هایدگەر خاوەنی شتێكی تایبەتە كە گرنگی پێ دەدات ... یان ئەو

بە مانایەکی دیکە ، شتێك هەیە هانی دەداو سوری دەکات لە سەر کارکردن . کەچی ئێمە ناتوانین ئەوە بڵێین کەئەم جۆرە فیکرە ئامانجێکی هەیە، بەردەوام لە حاڵەتی کارکردندایە . هەتاوەکو ڕێگای گونجاو بێت بە مانایەکی دیکە کردنەوەی ڕەهەندی نوێ جگە لە بەدەستهێنانی ئامانجەکە ، بەر وەختەدیاریکراوە . دەبێ ڕێگاکان ئارام بن (بۆ نموونە ڕێگای دارستانەکان Holzwege) ئەوەش ناونیشانی کۆمەڵێك دەقە لە نێوان ساڵانی (١٩٣٦ - ١٩٤٦) دا نووسیویەتی . چونکە بەرەو ئامانجێکی دیاریکراوی دەرەوەی دارستانی نابات .. " لە ناکاوڕا دەیخاتە نێو بێهێزیەك و دواجار پێکانی خاو دەبنەوە " ئەمەزۆر جوانترە بە نیسبەت کەسێك کە دارستانی خۆش بوێت ، لەوکێشە نەخشەدارە وردو پڕ چاودێریانەی کەلێکۆڵینەوەی پسپۆڕانی بواری فەلسەفە و زانستە مرۆییەکان لە سەری ڕاهاتوون و کەوتوونەتە ناوی. هایدگەر لەو ڕەهەندو قوڵاییەی کە تەنها بەفیکری خۆی کردیەوە، رایەڵێکی گەورەی لە ڕێگاکانی ئەو فیکرە دامەزراند . بە هەر شێوەیەك بێت تاکە دەرەنجامی بەپەلە کە لەبەر چاو گیرابێت و قوتابخانەکەی دامەزراندبێت ، ئەوە بوو کە بووە هۆی ڕووخاندنی هەرەمی میتافیزیکای لە ئارا ، کەوا تاوەکو کاتێکی درێژ هەستی پێنەدەکرد کە ئارامگیرە . ئەوپرۆسە مێژوویەش کە لەوانەیە لە خانەی یەکەمەوە

بێت . ئەگەر چی لەسەرمانە زۆر گرنگی بەمە نەدەین ، چونکە ئێمە لە دەرەوەی هەموو پسپۆڕیەکین ، پسپۆڕی مێژووشی لەگەڵ بێت . ئەگەر " کانت " بە هەق و لە ئاسۆیەکی دیاریکراودا ناوی نابێت " روخێنەر " ئەوا من باوەڕم وایە ئەو سیمایە بەسەر رۆلە مێژوویەکەی جێبەجێ دەبێت ، نەك ئەوەی لەسەری بووە . بەڵام بە نیسبەت هایدگەرو ڕۆڵی لە ڕووخاندنی بونیادی میتافیزیکا کە بەهەر حاڵ لەسەر رووداو بوو ، لە توانامدا هەیە ئەوە دوپات بکەمەوە کە بە تەنها ئاماژە بەوە بدەین ، چونکە رووخاندنەکە بە شێوەیەکی گونجاوتر لە پێشوو ئەنجامدرا ، میتافیزیکا لە هەموو ڕەهەندو دەرەنجامەکانی شرۆڤە کرا یان لێکدرایەوە .. بە تەنهاش تێنەپەڕێنراو نەبەزێنرا لەلای کەسێك کە دوای ئەم هاتبێت. " کۆتایی فەلسەفە " هەروەك هایدگەر لە (Zur Sachedes Denkens) دا دەڵێت ، کەوا کۆتاییەکە سەرپەرشتی ئەو فەلسەفەیە دەکات کەسێك ئامادەی کردووە زیاتر لەهەموو کەسێك پێیەوە پەیوەستە .. یان ئەوەی کە بە درێژایی ژیانی لەمیانەی وانەو دەرسەکانی باسی کرد ، دەقی فەیلەسوفەکان وەك لۆژیکێك بۆ کارەکانی ، هەرگیز پشتی بە دەقێك لەدەقەکانی نەبەست ، تەنها لە ماوەی پیربوونی نەبێت!

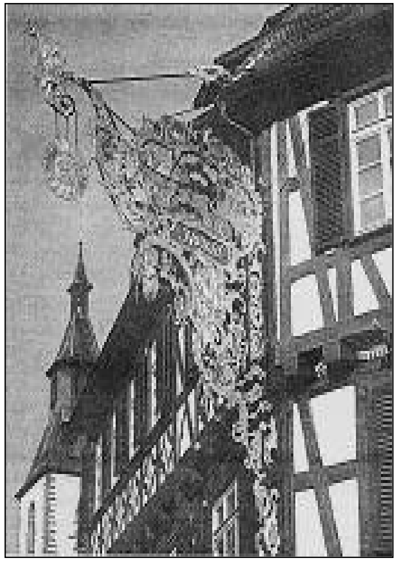

ئوتێلی برید لە " ناگۆلد"

هایدگەرو نازیەت

دەسپێك : ئایا مارتن هایدگەر كەوتە پاڵ بزوتنەوەی "سۆسیال ناسیۆنالیستەكان " و پشتیوانی لە سیاسەت و ڕوانینە فكریەكانیان كرد ؟ ئەو پرسیارە كە ئێستا زۆرێك لە بیرمەندو فەیلەسوفەكانی لە زۆربەی وولاّتانی ئەوروپا سەر قاڵ كردووە ، بە تایبەت لە فەڕەنسا و ئەڵمانیا . هەر لە دەركەوتنی كتێبی "هایدیگەرو نازییەت " ی نووسەری چیللی "ڤیكتۆر فاریاس " كە لە پاییزی ١٩٨٧ دەرچووە ئەو پرسیارە خرایە ڕوو ، كەنگەشەیەكی دوورو بە درێژی، دەربارە كرا.

ئەوەی نوێیە لەو كتێبەدا چیە ؟ ئایا بەڵگەو گەواهی قەناعەت هێنی دەربارەی ئەو دۆزە پێشكەش

کردووە؟ کاریگەری ئەو جۆرە تۆمەتانە چییە لە سەر فەلسەفەی هایدگەر کەوا دادەنرێت قوڵترین و وردترین فەلسەفە بێت لەو سەردەمەماندا ؟ ژمارەیەك بیرمەندو فەیلەسوف لەمیانەی ئەو دۆسیەی کە لە لایەن (فیکرو فەن)،دەربارەی ئەم مەسەلەیە ئامادە کراوە ، هەوڵدەدەن وەڵامی ئەو جۆرە پرسیارانە بدەنەوە ، ئەو دەقانەش کە هایدگەر کاتێك ڕاگری زانکۆی " فرایبۆرگ " بووە ، نووسینی یان وتوونی بخاتەڕوو ، یان ئەو سەردەمەی کە سۆسیال ناسیۆنالیستەکان دەسەڵاتیان وەرگرت ، کە بەشێکیان پشتیان پێ دەبەست بۆ (تۆمەت بار)کردنی هایدگەر بە چوونە پاڵ نازییەت.

(١) دەربارەی ئەوەی هایدگەر لە گوتاری کەلە بەردەم خوێندکارانی زانکۆی " فرایبۆرگ " لە ١٨ مایۆ/ ئازاری ١٩٣٣ داویەتی : لەسەر ئەوەی لە گوتاری ڕاوێژکاردا هاتووە ، جەخت لەوە دەکەمەوە کە گەلان ئازادی خۆیان هەیەو پێویستە ئێستا ئەو ڕێگایە دیاری بکەن کە بۆیان دەگونجێ، بەلاّم بۆ ئێمە ، بە باوەڕ بە خۆبوونەوە بڕیارمان داوە کە بە ڕێگای سەختدا بڕۆین، کە وای لێ کردووین پێیدا بڕۆین ، ئەمەش وەك وەفایەك لەلای ئێمەوە بۆ بەرپرسیارێتیمان بەرامبەر بەمێژوو. ئێستا ئێمە دەزانین کە هۆکارو زەمینەکانی ئەم بڕیارە ئەمەیە: ئامادەباشی تا ئەوپەڕی ئیمکان بوون و هاوڕێ بوو تا ئەوپەڕی ئاست ، با ئێستا پەلە بکەین لە کار کردن ، با کاری ئەم وەرزەمان ، بچووك یان گەورە ، ئاراستە بێت بۆ ئەو ئامادەباشیەو ئەو هاوڕێیەتیە .

(٢) لە یادی ئەلبێرلیۆ شلاگتار (١) Albertleoschlagtar لە نێوەڕاستی کارەکەماندا ، لە میانەی ماوە کورتەکانی پشوودانا ، لە سەرمانە ئەو خوێندکارەی (فرایبۆرگ) مان لە یاد بێت ، کە (ئەلبێرلیۆ شلاگتار) ە کە وەك گەنجێکی ئەڵمانی بەر لە ١٠ ساڵ مرد ، مردنەکەی زۆر سەخت و گران و بالاگەردان بوو، وەك وەفایەك بۆ شکۆمەندی دەمانەوێ ڕابمێنین و کەمێك لەو مردنە قووڵ بینەوە ، لە میانەی ئەو مردنەش دەمانەوێ لە ژیانمان تێ بگەین . مردنی شلاگتار ، مردنێکی زۆر سەخت بوو ، مردن لە هێڵەکانی تەماسی شەڕو لە پێشەنگی تابووری تۆپخانەدا .. نا ، مردن لە هەڵمەتی هێرشبردندا.. نا ، یا لە خۆگری و سەختی بەرگریدا .. نا ، بەڵکو چونکە ئەو بە پێوەو بە بێ چەك لە بەرامبەر تفەنگی فەڕەنسییەکاندا مرد . کەچی ئەو لەگەل ئەوەشدا بەرەنگارو خۆڕاگربوو لە بەرامبەر تاقیکردنەوەی سەختتردا .ئەگەرچی ئەمە دەکرا لە کاتی ژاوەژاوی خۆشی بەرگە بگرێ کە سەرکەوتنێك بە دەست هاتبا ، کاتێك گەورەیی میللەتێك کە لە سەرەتای سەر هەڵدانیەتی درەوشابایەوە. بەلاّم لەگەڵ ئەوەشدا ، ئەوە ئێمەین لە بەردەم زوڵمەت و خیانەت و بێ ئابڕووی داین لەبەر

ئەو هۆیە، لەسەری بوو کاری زیاتر گەورەو زیاتر سەخت تەواو بکات ، بە تەنها لە سەری بوو وێنەی راپەڕینی ئاییندەی گەل بە دەربخات. لە پێناو شەڕەف و گەورەیی ، کە نمایندەی بکات و بمرێت، ئەو باوەڕدارێك بوو ، کە زۆرترین ئیمانی بەوە هەبوو. مەتینی ئەو ئیرادەیەی لە کوێوە بوو بۆ ئەوەی بەرگەی ئەو سەختییە بگرێت ؟ ئەو دڵپاکیەی لە کوێ بوو بۆ ئەوەی نمایندەی زیاترین گەورەیی و دوور روانی بێت؟ ئەی خوێندکاری (فرایبۆرگ) ، ئەی خوێندکاری ئەڵمانی ! لە سەرتە شانازی پێوە بکەی و ئەوە بزانی کە تۆ هەیت ، لە میانەی گەڕان و ڕێپێوانە درێژەکانەوە پێیەکانت دەخەیتە سەر زەمینی چیاکان و دارستانەکان و دولاّییەکانی (دارستانی ڕەش) ، پێ دەخەیتە سەر ئەو زەمینەی کە ئەو پاڵەوانەی بەرهەم هێناوە. بە بێ چەك ، پاڵەوانەکە ڕوانینەکانی خۆی راوەشاند ، لە بەرامبەر تفەنگە ئاڕاستەکراوەکانی بەرامبەری ، دەستەملانێی ڕۆژەکان و چیاکانی وولاّتەکەی بوو تاوەکو بمرێت و چاوەکانی جێگیر بن لە سەر زەمینی ئەڵمانیاو لە سەر خەڵکی ئەڵمانیاو رایخ.

(۳) کورتکراوەی وانەی هایدگەر کە لە " هایدلبارگ"و لە ڕۆژی ۳۰ حوزەیرانی ۱۹۳۳ دا گوتوویەتی : ئێستا ئێمە رایخێکی نوێمان هەیە، زانکۆمان هەیە ، ئەو زانکۆیەی کە دەبێ ئەرکەکانی و کارەکانی کە لە ئیرادەو وجودی ڕایخدان ، قبووڵ بکات . ئەمە شۆڕشێکە لە ئەڵمانیا ، لە سەرمانە پرسیار بکەین: ئاخۆ ئەمە شۆڕشێکیشە لە زانکۆ ؟ نەخێر ململانێکە تا ئێستا جگە لە هەندێ زەمینە خۆشکردنی پێشینەی نەبەزاندووە ، تا ئەو کاتەی ئێستاش هیچ شتێك ڕووی نەداوە جگە لە پێشکەوتن . لە میانەی ئامادەکردنی ژیانی نوێ لە ئۆردوگاکانی کاردا ، لە کۆمەڵبوونە زانستیەکاندا ، هەندێ لە ئەرکە پەروەردەییەکانمان لە سەر خوێندنگای بالاّ هەلگرتووە ، کە پێشتر بە تەنها پێی هەڵدەستا ، لەوانەشە زانکۆ بە هۆی لەبیر چوونەوە بمرێت ، ئەو هێزە پەروەردەییو فێرکردنیەی هەیەتی لە دەستی بدات . بەلاّم دەبێ سەر لە نوێ لەگەڵ کۆی خەڵك یەکبگرێتەوەو بە دەوڵەتەوە ببەسترێتەوە . لە سەر زانکۆیە سەرلەنوێ هێزێکی پەروەردەیی نوێ بێت ، لە ڕێگای زانستەوە چینی دەسەلاّتداری دەوڵەت بۆ ئاستی زانست بەرز بکاتەوە . ئەو ئامانجەش سێ شتی گەرەکە : (۱) مەعریفەی ئێستای زانکۆ .(۲) زانینی ئەو ترسناکیانەی کە ئەمڕۆو سبەی هەڕەشەمان لێ دەکەن . (۳) بوێری نوێ . تا ئێستا ئێمە بە لێکۆڵینەوە هەڵدەستین ، لە زانکۆ خوێندکاران فێر دەکەین ، دەیان ساڵە ئێمە ئەو ڕێگایەمان گرتۆتە بەر .. بێ شك فێربوون لە لێکۆڵینەوە سەر هەڵدەدات ، هەوڵمان دەدا هاوسەنگیەکیان لە نێواندا بدۆزینەوە . لە میانەی ئەو

تێگەیشتنە بۆ زانکۆ ، هیچ ڕایەك نەبوو ، تەنها ڕای مامۆستا نەبێت ، هەرگیز وەك یەکەیەك گرنگی بە زانکۆ نەدرا . لێکۆڵینەوە سنورێکی نەدەزانی ، گومانەکانی لە پشتی بیرۆکەی گەشەسەندنی جیهانیانەی زانست حەشار دەدا .. لەو کاتدا بێ ئامانج بوو، فێرکردن بووە شتێکی حەتمی لە پشت ئەو ڕێو شوێنانەی کە دەربارەی تاقیکردنەوەکان دەگیرایە بەر . لە بەرامبەر ئەو ڕەوتەدا ، لە نێو فیکری سۆسیال ناسیۆنالیستدا بنەمای ململانێی توند ڕەوانە پێك هاتن، نەدەکرا لە ڕێگای بیرۆکەی مرۆدۆستی و یان مەسیحیەتەوە رابگیرێ .. ئەو بیرۆکانەی کە زەڕوورەتی ڕەهای خۆیان لە ئاسانکردنەوەیەکی گشتی وەردەگرت . کە دیسانەوە نەدەکرا ، بە هەر حاڵ ئەوەی ئێمە دەمانویست ، ئەوەی نوێیە لەبەر چاوی بگرین ، تا ئەوە زیاد بکەینە سەر هەموو شتێکی روونکردنەوەی سیاسیانە . نەخشە دانانەکان و فەرمایشتەکان و دروشمەکان کە پێویستیان بە شتێك نییە، ئێستا لە هەموو شوێنەکاندا سەردەردەکەن ترسناکیەکی بێ وێنەیەو جگە لە وەهم دەربارەی دەروون هیچی تر نابێت ، بە تەواوی وەك " تێگەیشتنی نوێ بۆزانست " ، ئەوەی کە دەڵێ هیچ شتێکی نوێ نییە جگە لە کۆن کە پشت ئەستوورە بە سەرچاوەو ئاشکراکردنی ژێدەری ئەنترۆپۆلۆژی . هەموو ئەوە زێدەڕۆییە دەربارەی "سیاسەت " ، ئەمەش هەموو

پووچی و بەتاڵیە ، چونکە ئێمە ناتوانین ئاستەکانی کۆنمان لە ڕێگای ئەو جۆرە شتانە بگۆڕین .. تاقیکردنەوەی شتەکان ئاسایی و بنەڕەتیە، بەرەنگاربوونەوەی بارو مەرجی واقیعیانە زەڕوورەتن بۆ جددیەتو حەقیەتی ئەو شتە نوێیە . یەکەی کردار کە لە پابەند بوونی نێوخۆیی سەر هەڵدات بە نیسبەت ئایندە گەواهی ئامێزن ، گوێمان لە هەندێك کەس دەبوو دەیان گووت : " زانست لە خەتەر دایە بە هۆی بە فیڕۆ چوونی کات، ئەم بە فیڕۆچوونەی کە لەدەرئەنجامی مەشقی بەر گریکردنەوەیە " بەلاّم " بە فیڕۆچوونی کات" مانای چیە ، ئەگەر تەنها مەسەلەکە پەیوەندی بە زەڕوورەتی بەرگریکردن لە دەوڵەت و لە پێناوی دەوڵەتدا بێت ؟ لە کارکردن لەپێناو دەوڵەتدا هیچ مەترسیەك بەرەنجام نایەت ، مەترسی تەنها لە کەمتەرخەمی بەرامبەر خۆڕاگری و بەرەنگاربوونەوە بەرەنجام دێت . لەبەر ئەوە هەر دەبێ بۆ هێزی ڕەسەنو حەقیقەت، توانای دەستپێکردن لە ڕێگای ڕاست بەرجەستە ببێت .. ناشبێت هیچ جێگایەك بۆ چارەسەری مامناوەندی بمێنێتەوە . ئازایەتی و بوێری نوێ هەموو ئەو مەترسیانە بە ئاشکرا بە دەردەخات. بە تەنهاش توانای ئەوەی هەیە کە چاو بەسەر هەموو شتێکدا بکاتەوە کە کائینەو کەچیش دەبێت . ئەمەش هەموو مامۆستایەك و هەموو قوتابیەك دێنێتە ژێر

ئەو بارەی کە لە مەسەلە بنەڕەتییەکانی زانست بگەنە یەك لایکردنەوە . ئەو جۆرە بڕیارانەش زۆر کۆنن. ئەمە بە تەنها بۆ ئێمەی ئەڵمانی ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئاخۆ ئارەزوومانە بەوەی بە تەواوی مانای بەرزی وشە ببین بە " گەلی زانست". فێربوونی نوێ، بە تەنها مانای بەشداریکردنی زانیاری نییە ، بەڵکو کەوا ڕێگا بدەین خەڵك فێربن ، بیانجوڵێنین بۆ ئەوەی فێر بن.

(٤)بانگەوازێك لە پێناو ریفراندۆمی ١٢ی نۆڤێمبەر/ تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٣٣

مامۆستا بەڕێزەکان

هاوڕێیانی ئەڵمانی !

هاوڵاتیان ...

گەلی ئەڵمانی بۆ سەر سندووقی هەڵبژاردن و لە لایەن "ئەلفۆهەرەر" بانگ کراوە ، بەلاّم ئەوە بانگەشەیەك نییە " ئەلفۆهەرەر" ئاراستەی گەلی کردبێت . بەڵکو ئەمە پێدانی توانای بەپەلەی خەڵکە بۆ بڕیاردانی ئازادو زێدە سەربەرز : کەواتە گەل بە گشتی بڕیار دەدات لەمەڕ ئەو شتەی کە دەیەوێت و ئەو شتەشی کە نایەوێت . بەیانی گەل ئەوەی دیاری دەکات تەنها ئایندەیەتی . ئەو هەڵبژاردنە دەبێت بەبێ ئەوەی هەرگیز بەراورد بکرێت لەگەڵ هیچ هەڵبژاردنێك کە تا ئەو کاتە ئەنجام درا بێت . تاکە لایەنێك لەو هەڵبژاردنەدا ، کە لە بنەڕەتدا جەختی دەکاتە سەر، ئەو گەورەییە سادەیەی بڕیارەکەیە کە دەدرێت .. بەلاّم مەتینی سادەیی و کۆتایی ، ڕەحم بەدوودڵی و

خۆپارێزی ناکات . ئەو بڕیارە کۆتاییە دەگاتە ئاستی ئەوپەڕی وجودی گەلەکەمان ، ئەو ئاستە چییە ؟ خۆی لە زەرووڕەتی حەتمی دەبینێتەوە بۆ هەر کائینێك کە پارێزگاری لە جەوهەری ڕەسەنی خۆی بکات و لەوێدا نێوبەندێك بوونی هەیە لە نێوان ئەوەی مافی گەلەکەمانەو ئەبێ داوای بکەین و ئەوەشی مافمان نییە داوای بکەین . بە پێی ئەو یاسا جەوهەرییە ، گەلی ئەڵمان پارێزگاری لە کەرامەت و ئارامی ژیانی دەکات . ئیرادەی پارێزگاری لە خۆ کردن تەنها یاسایەکی جەوهەری نییە بۆ بوونی گەلەکەمان . بەڵکو لە هەمان کاتدا ڕووداوێکی بنەڕەتیە کە دەرەنجامی هاتنی دەوڵەتە سۆسیاڵ ناسیۆنالیستەکەیەتی .

ئەمە تەماحێك نییە ، هەروەك گەرە لاوژەی سەرکەوتن نییە ، هەروەك یاخیبوونێکی کوێرانەش نییە ، تێنوێتیش نییە بۆ دەسەلاّت .. هەموو ئەمانەش نەبوون بوونە هۆی ئەوەی " ئەلفۆهەرەر " لە "کۆمەڵەی گەلان " بکشێتەوە ، بەڵکو تەنها ئیرادەی ئاشکراو روونە، ئەو ئیرادەیەی کە دەیەوێت بەرپرسیارێتی بەبێ هیچ مەرجێك لە بەرامبەر چارەنوسی گەلەکەماندا تەواو لە ئەستۆ بگرێ ، ئەمە بەهیچ شێوەیەك بەو مانایە نییە کە ئێمە دەمانەوێت خۆمان لە تەواوی گەلانی دیکە دابڕین، بەڵکو بە پێچەوانەوە دەمانەوێت لەمیانەی تەواو کردنی ئەو هەنگاوە ، گەلەکەمان شوێنگەیەك لە ژێر سایەی ئەویاسا جەوهەرییەی بەشەرییەتدا بگرێ کە مرۆڤی پێ جیا دەکرێتەوەو لە سەر هەموو گەلێك لە گەلان پێویستە کە ئاگای لێ بێت ئەگەر بیەوێت ببێتە گەلی ئێمە .. بژی هیتلەر !

گۆڤاری "دێر شبیگل"
لەگفتوگۆیەکدا لەگەڵ مارتن هایدگەر

چ: رۆدۆلف ئەگستاین، گیۆرك فۆلڤ

ئەوگفتوگۆیە لەگۆڤاری "دێر شبیگل"ی هەفتەنامەی ئەڵمانی لەبەرواری ٣١مایۆ / ئایار ی ١٩٧٦بەچەند رۆژێك دوای مردنی مارتن هایدگەر بڵاوبۆتەوە گۆڤارەکە ئەو روونکردنەوەیەی بڵاوکردۆتەوە : هایدگەر لەمانگی مارس ١٩٦٦ نامەیەکی بۆ گۆڤارەکە ناردووە تیایدا وەڵامی ئەوانە دەداتەوە کەتۆمەتباری دەکەن بەپەیوەندی بوونی بەنازیەکانەوە لەماوەی سەرکەوتنیدا . ئەم نامەیە ئاماژە بوو بۆ ئەوەی کە ئامادەیە بۆ وەڵامدانەوەی هەر پرسیارێك کە پەیوەندی بەو مەسەلەیەوە هەبێت . لەمانگی سێتمبەر "١٩٦٦(رۆدۆلف ئەگستاین و گیۆرك فۆلڤ) توانیان ئەم گفتوگۆیە لەگەڵ هایدگەردا بکەن . ئەوەشی کردە راسپاردە کەنابێ ئەم گفتوگۆیە تاوەکو مردنی بڵاوبکرێتەوە بەوەی دەڵێت : مەسەلەکە پەیوەندی بەلوتبەرزیو کەللەرەقیەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بەکارەکەمەوە هەیە کە لەگەڵساڵەکاندا ئاسانتر بووە ، مانای ئەوەیە لەبواری فیکریدا ئەوا زێدە سەختە ". ئەو چاوپێکەوتنە زۆر دەگمەنەی کەوا هایدگەر تایبەتی کردبوو بە رۆژنامەوانی. لێرەوە ئەم چاوپێکەوتنە وەك لەگۆڤاری (فکرو فن)دا هاتووە ، بەشێکەو ، تیایدا هایدگەر هەوڵ دەدات ئەو (تۆمەتانە) روونبکاتەوە کە هەندێ کەس ئاراستەیان کردووە بەبوونی پەیوەندی لەگەڵ (رایخی سێیەم).

شبیگل: مامۆستا هایدگەر ، تێبینی ئەوەمان کردووە کەهەموو کاتێك شتێك هەیە کاریگەری بەسەر کارە فەلسەفەیەکانتەوە هەیە، بەهۆی ئەو رووداوانەی تیایدا ژیاییت ، لەگەڵ ئەوەی ئەو رووداوانەش درێژەیان نەکێشا کەچی وەك ئەوەی پێویست بوو روون نەبوون؟

هایدگەر : مەبەستان رووداوەکانی ١٩٣٣یە .

شبیگل: بەڵێ پێش ١٩٣٣و دواتریش ، ئێمە دەمانەوێت ئەم رووداوانە لەچوارچێوەیەکی زیاتر فراوان دابنێین ، لێشیەوە بەرەو پرسیاری زیاتر گرنگ بچین .

بۆ نمونە : تواناکانی فەلسەفە چین بۆ کاریگەر بوون بەسەر واقیعدا ، بەواقیعی سیاسیشەوە ؟

هایدگەر: ئەمە پرسیار گەلێکی گرنگە ، ناشزانم دەتوانم وەڵامی هەموویان بدەمەوە یان نا . پێش هەموو شتێك دەبێ ئەوە بڵێم کە هیچ چالاکیەکی سیاسیم نەبووە بەر لەدامەزرانم بەسەرۆکی زانکۆ و لەماوەی زستانی ١٩٣٢... زستانی ١٩٣٣کەوا لە پشوودان بووم ، زۆربەی کاتەکەشم لەماڵە لادێیەکەم بەسەر برد.

شبیگل : کەواتە چۆن توانیت ببیتە سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ؟

هایدگەر: لە ماوەی مانگی دیسێمبەری ١٩٣٢ "فۆن مۆلوندرۆف" ی هاوڕێم کە مامۆمستای پسپۆر بوو لەزانستی توێکاری بوو بەراگر، مێژووی دەست پێکردنی کار لەزانکۆکەمان لە رۆژی ١٥ی ئیبریل لەکاتی وەرزی زستانی ١٩٣٢-١٩٣٣بوو، هەندێك جار بەیەکەوە قسەمان لەبارومەرجی سیاسیو بەتایبەتی بارودۆخی زانکۆکان دەکرد ، هەروەك باسی بارو ژیانی نادیارو تەماویی خوێندکارانمان دەکرد . رای من بەو شێوەیە بوو : هیچ رێگا چارەیەك نییە جگە لەو رێگا چارەیەی کە پابەندبین بەو رەوتەی بە شێوەیەك لە شێوەکان دەستی بەسەر هەڵدان کردووە بە پیشتیوانی ئەو هێزە داهێنەرەی کە تاوەکو ئێستا زیندووە ؟

شبیگل: کەواتا تێبینی پەیوەندی لەنێوان بارودۆخی زانکۆکانی ئەڵمانیاو هەلومەرجی سیاسی ئەڵمانیات بەشێوەیەی گشتی کردبوو ؟

هایدگەر: لەماوەی نێوان مانگی ینایەرو مارسی ١٩٣٣ چاودێری رووداوەکانم دەکرد ، ئەو رووداوانەش کە لەبارەیەوە لەگەڵ هاوڕێکانم قسەم لەسەر دەکرد ، ئەو هاوڕێیانەی بەتەمەن لەخۆم بچووکتر بوون ، وەلێ کارەکەم لەو وەختەدا تایبەت بوو بە شرۆڤەکردنی بەرفراوانی فیکری بەر لەسوقرات . پێش ئەوە مامۆستا "فۆن مولدندرۆڤ" لە ١٧ی ئیبریل وەك راگر دەستی بەکارکردنەکەی کرد . تەنیا بەدوو هەفتەش دوای ئەمە بەبڕیارێك لەلایەن وەزاروتی پەروەردە لەو پۆستە لابرا. لەوانەشە ئەو کات بڕیاری سەرۆکی زانکۆ بەرێگاگرتن بەهەڵواسینی بلاوکراوەیەکی دیواری یەهودییەکان ، هەلی دایە دەست وەزارەت بۆ ئەوەی لەپۆستەکەی لاببەن .

شبیگل: بەرێز فۆن مولۆندرۆڤ سۆسیال دیموکرات بوو، چی کرد لەکاتی ئەو بڕیارەدا ؟

هایدگەر: رۆژی لابردنەکە فۆن مولۆندرۆڤ پەیوەندی پێوە کردمو پێی گوتم : " هایدگەر تۆ دەبێ سەرۆکایەتی زانکۆ بگریتە دەست " پێم گوت من شارەزاییەکی وام لەکاری ئیداری نییە ، هەروەك جێگری سەرۆکی زانکۆ کە مامۆستا " شاور " (زانستی لاهوتی) بوو ، ئەوەی خستە رووم کەخۆم بۆ پۆستی سەرۆکی زانکۆ هەڵبژێرم، بەپێی گوتەی ئەو، ئەگەر وەزارەت کەسی دەست نەکەوێت باوەڕی پێ بکات ئەوا کارمەندێك

هەڵدەبژێرێت. هەروەك هاوڕێ بچووكەكانم لەتەمەندا هاتنە لام ، من تەمەنێكم هەبوو. وا رووی‌دا بوو كە پێشتر لەسەر مەسەلەیەكی پەیوەست بەرۆیشتنی زانكۆ گفتوگۆم لەگەڵ كردبوون ، بەگڕو تینێكی گەورە داوایان لێ كردم ببم بەسەرۆكی زانكۆ. ماوەیەكی زۆر دوودڵبووم. دواجار قەبوڵم كرد بەو كارە هەڵسم ، تەنها لەبەر بەرژەوەندی زانكۆ ، ئەگەر دڵنیابم لەرەزامەندی هەموو ئەندامانی ئەنجوومەنی هەڵبژاردن . وەلێ گومان لەتوانای ئیداریم هەر تیا مابوو، تاوەكو ئەو بەرەبەیانەی كە تایبەت بوو بەهەڵبژاردن ، پەیوەندیم بەهاوڕێانم كرد لەنێوانیاندا فون مۆلۆندرۆڤ و شاور ، پێم گوتن كە من ناتوانم ئەو پۆستە بەرێوە بەرم. ئەو كاتە هاوڕێكانم پێیان راگەیاندم كە پرۆسەی هەڵبژاردن دەستی پێكردووەو، لەتوانامدا نییە خۆم لە پاڵاوتن بكێشمەوە .

شبیگل: بێگومان قبوڵت كرد، چی بوون ئەو گیروگازانەی لەپەیوەندیتدا بە سۆسیال ناسیۆنالیستەكان هەبوون ؟

هایدگەر: دوای دوو رۆژ لەدەست پێكردنی كارەكەم وەك سەرۆكی زانكۆ ، سەرۆكی خوێندكارە سۆسیال ناسیۆنالیەكان كەدوو هاوڕێم لەگەڵ بوون پەیوەندیان پێوە كردم داوای لێ كردم ڕێگایان پێدەم بلاوكراوەیەكی تایبەت بەیەهودییەكان هەڵواسن، رەتم كردەوە هەرسێ خوێندكارەكە دوای ئەوەی‌پێیان راگەیاندم بڕیارەكەم دەگەێنەوە سكرتاریەتی خوێندكارە سۆسیال ناسیۆنالیستەكان، رۆیشتن. بەچەند رۆژێك دوای ئەمە بەرێوەبەرایەتی خوێندنی باڵا لە وەزارەتەوە بە تەلیفۆن پەیوەندی پێوە كردم داوای لێكردم كە ڕێگا بەهەڵواسینی بلاوكراوەكە بدەم هەروەك لەزانكۆكانی دیكە روویداوە. ئەگەر بهاتباو من رەتم بكردبایەوە ئەوا خۆم دەكەوتمە بەر لابردنو هەروەك داخستنی زانكۆش. ویستم قەبوڵی وەزیر وەربگرم بۆ بڕیارەكەم ، بەلاّم ئەوەی راگەیاند كەناتوانێ. لەگەڵ ئەوەشدا من لەبڕیارەكەم پاشگەز نەبوومەوە .

شبیگل: ئێمە تاوەكو ئێستا نازانیین كاروبارەكە بەو شێوەیە بوو بێت ؟

هایدگەر: ئەو هۆیە راستەقینەیەی كە پاڵینام بۆ قەبوڵكردنی پۆستی سەرۆكی زانكۆ ، ئەو هۆیەیە لەوانە سەرەتاییەكەمدا لەزانكۆی فرایبۆرگ لەساڵی ١٩٢٩ رامگەیاند : " میتافیزیكا چییە ؟" بوارە زانستیە لێك دابڕاوو دوورەكان لەیەكترو ڕێگای شرۆڤە كردنی زانستی شتەكان جیاواز دەبێت لەوەی پێشتری، جیاوازییەكی توند لەهەموو جارێكدا . فرەیی لەنمونەی ئەو زانستە پەرشوبلاوانەی هیچ پەیوەندییەكی لۆژیكیان نییە ئەمڕۆ ، تەنها ئەوە نەبێت كە رێكخستنی تەكنیكی زانكۆو كۆلێژەكان پێی دەبەخشێ ، لەنێوان نمونەی ئەو تایبەتمەندییانە جگە لەیەك خاڵی بەیەكگەیشتن

شـــتێکی دیکـــە نیـــیە، کـــە ئـــەویش بەکارهێـــنانی پراکتیکـیانەیەتی. لەبەرامـبەر ئەوەشـدا رەگ داکوتـانی زانست لەجەوهـەری بوونـیدا ، شـتێکی تـەواو مردووە " هەموو ئەوەی هەوڵیشم بۆیدا لەماوەی سەرۆکایەتیم بۆ زانکـۆ لەبەرامـبەر بارومـەرجی ئـەو کـاتی زانکۆکـان هـەتاوەکو ئـەو شـێوە توندڕەوییـەی ئەمـرۆی پێگەیووە - روونـە، روونـیەکی تـەواو لـەو گوتـارەی ڕۆژی دامەزرانم بەسەرۆکی زانکۆ گوتمەوە.

شبیگل: ئـێمە هـەوڵ دەدەیـن ئـەوە ئاشکرا بکـەین کـە چۆن‌و تا چ رادەیەك ئەو ئەو قسەیەت کە لەساڵی ١٩٢٩دا راتگەیاندووە لەگـەڵ ئـەو گوتـارەی یـەکتر دەگـرنەوە کـە لەئاهـــەنگی دەمەزرانـــت‌و لـــە ســـاڵی ١٩٣٣ راتگـــەیاند. رستەیەك لەچوارچێوە گشتیەکەی دەردەهێنن :" ئازادی ئەکادیمـیایی ، لەگـەڵ ئـەوەی هەندێکـیان شـانازی پـێوە دەکـــەن ، ئێســـتا بەتـــەواوەتی لـــەزانکۆکانی ئەڵمانـــیادا رەتکـراوەتەوە. چونکێ ئـەو شـێوە ئازادییە حەقیقەتێك نیـیە، وەلـێ تـەنها نێگەتیڤە ". لەو باوەڕە داین کە ئێمە لەسـەر هەقین کەوا وێنابکەین ئەو رستیە گوزارشت لەو وێـــناکردنانە دەکـــات کـــە تـــا ئێســـتا لێـــیەوە نـــزیکەو تائەمرۆش لەگەڵی هاوکۆکە.

هایدگـەر: مـن سورم لەسەر ئەوەی گوتوومە . بەوەی کە ئـەو "ئـازاد" یـە ئەکادیمـیە لـە زۆربـەی جارەکان شتێك نـەبوو جگـە لەنێگەتـیڤی : ئازادی لەنەبوونی هەوڵدان‌و، لەنـــەبوونی کـــرانەوە بەســـەر تـــێڕامان، تـــێفکرین‌و لێکۆڵـینەوە زانسـتیەکان دەیخـوازن . بـەڵام لـەبارەی ئـەو رسـتیەی کـە ئامـاژەت پـێدا، ئـەوا نابێـت بخوێنرێـتەوە ، چونکە دابـڕاوە لەچوارچـێوە گشتیەکەی، لەو چوارچێوە گشتیەشـــدا تـــەنها بۆمـــرۆڤ دەکـــرێ ، لـــەوە تێـــبگات کەمەبەستم چی بووە لەئازادی نێگەتیڤی.

شـبیگل: بـەڵێ . بـەڵام ئـێمە لـەو بـاوەڕەداین لـەگوتاری سـەرەتاتەوە سـەدایەکی نـوێ هەیە کاتێك دوای چواردە مـانگ لـە هاتـنە سـەرکاری "هیتلەر " بۆ سەر دەسەڵات وەك راوێژکـاری رایـخ ، قسـە لەسـەر " گـەورەیی ئـەو وەرچەرخانە " دەکەیت .

هایدگەر: ئەو کاتە رایەکەم بەوشێوەیە بوو.

شـبیگل: ئایـادەتوانی ئەمـەمان بـە شـێویەکی وردتـر بـۆ روونبکەیتەوە ؟

هایدگـەر: بـێگومان لـەو کاتـەدا هیچ چارەسەرێکی دیکەم نـەدەدی ، لـەناو ئـەو نـێوەندە ئاژاوەیـیە گشـتیەی رەوتـە سیاسـیەکان کە ٢٢ پارت نمایندەیان دەکرد ، پێویست بوو پـــەی بـــە شـــوێنگەیەکی نەتـــەوەیی‌و بەتایـــبەتی بەکۆمەڵایـەتی بـبرێت ، بەئاراسـتەی گشتی بۆ هەوڵەکەی فـریدریك نومـان friedrichnaumann. بۆ نموونە دەمـەوێ ئامـاژە بـە لێکۆڵـینەوەیەکی ئـادوارد سـپرانگیر (edurdspranger) بـدەم ، کەدوورتـر دەڕوات لـەو وتارەی لەئاهەنگی کردنەوەدا گوتمەوە.

شبیگل: لەچ کاتێکدا گرنگیت بەسیاسەتدا ؟ ئەو کاتەی پێش ئەمە ٢٢ پارتی سیاسی هەبوون ، هەروەك چەندین ملیۆن بێ کار هەبوون لەساڵی ١٩٣٠!

هایدگەر: لەو کاتەدا لەبنەڕەتدا گرنگیم دەدا بەو مەسەلانەی کەلە " وجودو زەمەن"دا sien und zeitهاتوون . بەو نووسینو وانانەش کە لەساڵی دواتر گوتمنەوە . مەسەلەی فیکری بنەڕەتی بوون لەسەر پەیوەندی ناراستەوخۆ بەپرسە نەتەوەییو کۆمەڵایەتییەکان. ئەو پرسەش کە زیاتر جێگای پێداگرتنی من بوو وەك مامۆستایەکی زانکۆ لەو کاتەدا پرسی چارەنووسی زانستو ئاراستەکانی بوو ، هەروەك پرسی نوێکردنەوەی زانکۆو کارەکانی بوو . ئەو باسەش روونبوو لەناونیشانی گوتاری ئاهەنگی دامەزراندن : " خۆسەلماندنی بوونی زانکۆکانی ئەڵمانیا " ئاهەنگی دامەزراندت ئەو کات بۆ خستنەرووی ئەو ناونیشانە نەکرابوو بەڵام لەو کەسانەی فێڵیان لەو گوتارەیان کردوو رەخنەیان لێ گرت..خوێندبوویەوەو بەباشی تێرامابوو، لەهەلومەرجی ئەو قۆناغەدا راڤەی کرد ؟

شبیگل: خۆ سەلماندنی بوونی زانکۆکانی ئەڵمانیا ، لەهەر دونیایەکی سەرەو ژێربوودا ، تەنها ئەوەیە کە لەکات شوێنی خۆیدا نەبووە؟

هایدگەر: ئەمە چۆن بوو ؟ " خۆسەلماندی زانکۆ بۆ بوونی خۆی " ئەمەیان لەگەڵ ئەوەی کە ناوی " زانستی سیاسیە " ناجوور بوو ، ئەوەی لەو کاتەدا لەناو حزبو لەنێو ئاستی خوێندکارە سۆسیال ناسیۆنالیستەکاندا جێگای داوا کردن بوو . ئەو ناونانە " زانستی سیاسی" ماناکەی بەتەواوەتی جیاواز بوو لەمانای ئەمرۆ . مانای تەنها خودی سیاسەت نەبوو بەڵکو مانای ئەمە بوو :" زانستی راستەقینە ئەوەیە کە سوودی بۆ گەل هەبێتو ئارەزووەکانی بەدەست بهێنێ. ئەوەی لەگوتاری کردنەوەدا ئاماژەم پێدا بەتەواوەتی ناکۆكو دژ بوو لەگەڵ ئەو ئاراستە "یەی بەسیاسی کردنی زانست.

شبیگل: ئایا ئێمە بەباشی تێدگەین ؟ ئایا تۆ دەتویست لەو کاتەدا جەخت لەسەر رەسەنێتی زانکۆ بکەیتو بیپارێزێ لەو رەوتە بەهێزانەی کە هەڕەشەیان لێ دەکرد؟

هایدگەر: بەڵێ... هەروەك لەبەرامبەر رێکخستنی تەکنیکانەی زانکۆ،بیگومان دەبێت مانایەکی دیکەی نوێ هەبێت بۆ خۆسەلماندن ، دەستپێك لەبیرکردنەوە لە تەقالیدی فیکری رۆرژئاوایی ئۆروپی .

شبیگل: بەرێز مامۆستا .. ئاخۆدەکرێ وا لەقسەکانت بگەین ، کەتۆ ویستووتە زانکۆ بەهاوکاری سۆسیالیست ناسیۆنالیستەکان رزگار بکەیت؟

هایدگەر: ئەو تێگەیشتنە هەڵەیە ... نا بەهاوکاری لەگەڵ سۆسیال ناسیۆنالیستەکان زانکۆ هەردەبێ نوێ ببێتەوە دەسپێك لەخودی خۆیەوەو ئەو شوێنگە

بەهــێزو پــتەوە بەدەســت بێنێــت .. لەبەرامــبەردا "بەسیاسی كـردنی "زانست بەومانایەی كە پێشتر روونم كردەوە .
شـبیگل: لەبـەر ئـەوە تـۆ لـەگوتاری كـردنەوەدا ئامـاژەت بەسێ گۆڵەگەدا : كار، بەرگری ، مەعریفە.
هایدگـەر: هـیچ كۆڵەگەیـەك لەئارادا نییە ، ئەگەر ئێوە بـاش تـێرامابن ، ئـەوا مەعـریفە ئاستی یان پلەی سێیەم وەردەگـرێ ، بـەڵام لـەرووی مانـاوە پلـە یەكـە. ئـەوەی پێویستە تێبڕامینێن، كاروبەرگریە وەك هەر چالاكیەكی مـرۆیی دەسـپێك لەزانسـتێكەوە دامـەزراوە. بـەوە رۆشـن دەبنەوەو بەویش موژدە بەخش دەبن.
شـبیگل: هەر دەبێ قسە بكەین دوای ئەمەش لەئاماژەدان بــەو بەڵگــە هێــنانەوەی دەبیــنەوە - لــەو رســتەیەی پێشبینی ئەوە ناكەین كە ئەمرۆ پێی رازی بیت.
لەپایـزی ١٩٣٣ گوتـت: " ناكرێ تیۆرو فیكرەكان بنچینەی بوونـت بـن. تەنها " ئەلفۆهرر" ئێستاو ئایندە و واقیعی ئەڵمانیو یاسایەكەیەتی ".
هایدگـەر: ئـەو رسـتەیە لـەگوتاری ئاهەنگی دامەزراندندا نـیـە، بـەڵكو لـە رۆژنامـەی نـێوخۆ یـی " خوێـندكارانی فرایـبۆرگ "دایـە . ئەمـەش لەسەرەتای وەرزی خوێندنی زستانی ١٩٣٣-١٩٣٤دا كاتێ قبوڵم كرد ببمە سەرۆكی زانكۆ ئـەوەم دەزانـی كـەدەبێ هـەندێك دەستبەرداری پێشكەش بكەم . من ئەمرۆ هیچ رستەیەكی دیاریكراو نانوسم‌و بە هیچ شێوەیەك شتی وام نەگوتووە لەوەتەی ساڵی ١٩٣٤.
شبیگل: ئایـا دەتوانـین پرسیارێكی چاوەڕوان نەكراوت لێ بكـەین ؟ ئێسـتا ئەوگفـتوگۆیە ئـەوە روون دەكاتـەوە كە هەڵوێسـتت لـەماوەی ساڵی ١٩٣٣دا لەنێوان دوو ئاراستە دا بــوو. یەكەمــیان ناچـار بوویـت هـەندێك شـت بڵێـت ، ئەمـەیان ئاراسـتەی یەكەم بـوو . بـەڵام ئاراسـتەی دووەم زیاتـر پۆزەتـیڤانە بـوو ، ئەمەش لەكاتێكدا كە دەڵێی : " هەسـتم دەكـرد كـە شـتێكی نـوێ هەیـە . لـەم نـێوەدا دەسپێكێك هەیە "
هایدگـەر: ئـەوە مەبەسـتم بـوو . وام قسـە نەدەكـرد كـە دروستكراو بێت ، بەڵكو من بەهەق ئەوتوانایەم دەبینی.
شـبیگل: تـۆ دەزانـی كـە بەدەسـپێكردن لـەم شـتانەوە وا تاوانـبار كـرای كـە تـۆ پەیوەندیەكـت هـەبووە لەگـەڵ سۆسـیال ناسیۆنالیسـتەكان‌و كۆمەڵەكانـیان. ئـەو جـۆرە تۆمەتـباركردنانەی گەیشـتنە جـەماوەرێكی بەرفـراوان‌و، تـاوەكو ئێستا بێ هیچ روونكردنەوەیەك ماونەتەوە. لەم نـێوەدا هـەندێك هـەن‌وا تاوانـبارت دەكـەن كەهاوپشتیت كـردووە لەپرۆسـەی سـوتاندنی كتێـبەكان كـە قوتابـیە هیتلەرییەكان رێكیان خسن.
هایدگـەر: رێگام لەپرۆسـەی سوتاندنی كتێبەكان گرت ، كەوا لەبەردەم باڵەخانەی زانكۆدا روویدا.

شبیگل: دیسانەوە هەندێك تاوانبارت دەکەن کەوا لەکتێبخانەی زانکۆو کۆری فەلسەفەدا بەرهەمی نووسەرە یەهودییەکانت دەرهێناوە ؟

هایدگەر: وەکو سەرۆکی کۆڕەکە هیچ دەسەلاتێکم نەبوو جگە لەسەر کتێبخانەکەی نەبێت. هیچ کات چۆکم دانەدا لەبەرامبەر فەرمانە دووبارەکاندا ، کە پێداگیریان دەکرد لەسەر زەرووڕەتی لەناوبردنی نووسراوو بەرهەمی یەهودیەکان ، هەندێك لەوانەیش کەلە کۆنەوە بەشداریان لەهەندێ کارەکانمدا کرد ، لەکۆڕی فەلسەفەدا ، لەتوانایاندایە گەواهی بدەن لەسەر ئەوەی کە ئێمە بەرهەمی یەهودیەکانمان دەرنەهێنا. بەڵکو گفتوگۆمان لەسەر کارەکەی ئەوان دەکرد ، بەتایبەتی کارەکانی هۆسرڵ hussel گفتوگۆیان لەسەر دەکراو ڕاڤەدەکران ، وەکو چۆن پێش ساڵی ١٩٣٣ لەئارابوو.

شبیگل : کەواتە چۆن هۆکارەکانی بلاوبوونەوەی ئەو تۆمەتانە راڤەدەکەین؟ ئایا ئەوانە پیسیو دوو زمانی نیین ؟

هایدگەر: لەبەرئەوەی سەرچاوەکەی دەزانم ، ناتوانم نکۆڵی لێ بکەم . بەلام هۆکارەکانی دووزمانی لەوە قوڵترن. رازی بوونم بەسەرۆکی زانکۆ تەنها هەلێك یاخود هۆکاری سەرەکی نەبوو لەروودانی ئەو شتەدا . بۆیە هەر کاتێك دەرفەت رەخسابایە ئەم گفتوگۆیە گەرم دەبووەوە .

شبیگل: دوای ساڵی ١٩٣٣ خوێندکاری یەهودیت هەبوون، پەیوەندیت بە هەندێکیانەوە پتەو بوو.

هایدگەر: هەڵوێستم لە ساڵی ١٩٣٣ ەوە نەگۆڕاوە . یەکێك لەخوێندکارە کچەکانم کەناوی (هێلن فایس helen weiss) زێدە پێگەیشتووبوو ، دوای ئەوەی رێگایان نەدا لەزانکۆی فرایبۆرگ بەو کارە هەڵسێ، بەمەبەستی وەرگرنتی بڕوانامەی دکتۆرا بەرەو سکوتلەندا کۆچی کردو لەزانکۆی "بال" نامەکەی پێشکەش کرد، ناوی نامەکەیشی :" هۆکارگەرایی رێکەوت لەفەلسەفەی ئەرستۆدا " بوو ، کەوا ساڵی ١٩٤٩لە (بال) دەرچوو . لەپێشەکەی نامەکەشدا نوسیویەتی : " هەوڵی راڤەکردنی فینۆمینۆلۆژیانە کە بەشی یەکەمی لێ پێشکەش دەکەم هەندێ راڤەکاری هایدگەر هاوکارم بوون بۆ هەڵسان بەم کارە کەتاوەکو ئێستا دەربارەی فەلسەفەی گریکی بلاونەکراونەتەوە ". ئەمەش دانەیەکی ئەو نامەیەیە لەگەڵ پێشکەشکردنیدا ، چەندین جار سەردانی خاتوو (فایس) م کرد پێش مردنی .

شبیگل: بۆ ماوەیەکی زۆر هاوڕێی (کارل یانس برس) بوویت ، دوای ١٩٣٣هاوڕێیەتیەکەتان درزی تێکەوت . پروپاگەندەکان ئەوە دەڵێن کە هۆی ئەو درز تێکەوتنە ئەوە بوو کەژنی (یاس برس) یەهوودی بوو . ئایا دەتوانی شتێك لەبارەی ئەم بابەتەوە بڵێیت؟

هایدگەر: هاوڕێی (یاس برس) هەر لەساڵی ١٩١٩ەوە سەردانم دەکردو لە (هایدل پارك) لەماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٣ سەردانی خێزانەکەیم کرد (یاس برس) هەموو کتێبەکانی لە (نێوان ١٩٣٤-١٩٣٨) لەگەڵ سلاَوێکی هاوڕێیەتی بۆ ناردم .

شبیگل: خوێندکاری (هۆسرل) ی فەیلەسوفی یەهودی بوویت کە وانەی فەلسەفەی لەزانکۆی فرایبۆرگ دەگوتەوە . دوای ئەوەش فەرمانیدا بەدامەزراندنت لەزانکۆ. ئایا دان بەچاکەکەی دادەنێیت ؟

هایدگەر: ئێوە ئەو پێشکەشکردنەی من لەکتێبی (بوونو زەمەن) دا دەزانن .

شبیگل: بێگومان . بەلاَم دوای ئەوە پەیوەندیەکت ترازا ، ئایا دەتوانی یان حەز دەکەیت شتێك بڵێت لەوەی کە رووی نەداوە ؟

هایدگەر: جیاوازییەکان لەبارەی پرسە جەوهەرییەکان توندوکەڵەکە بوون . لەسەرەتای سیەکاندا (هۆسرل) بەرەو ئەوە چوو کە بەپرۆسەی یەکلاکردنەوەی حیسباتەکانی لەگەڵ (ماکس شیلەر) و بەئاشکرا لەگەڵ مندا جێبەجێ بکات . لەتواناشمدا نەبوو درك بەو هۆکارە بکەم کە پاڵی بە (هۆسرل)ەوە نا بۆ بیرۆکە فەلسەفیەکانی من بەئاشکرایی .

شبیگل: لە چ بۆنەیەکدا ئەمە روویدا ؟

هایدگەر: لەکۆشکی وەرزشدا لەبەرلین (هۆسرل) لەبەرامبەر خوێندکارەکاندا قسەی کرد. ئەریك موهسام Erich muhsam لەبارەی ئەو دەست تێوەردانەی لەیەکێك لەرۆژنامە گەورەکانی بەرلین دا نووسی.

شبیگل: دژایەتی لەخودی خۆیدا زۆر گرنگ نییە . بەڵکو گرنگ ئەوەیە کە هیچ پەیوندیەکی بەوە نەبووە کە لە ساڵی ١٩٣٣دا روویدا .

هایدگەر: بە هیچ شێوەیەك .

شبیگل: دەوترێ تۆ لەساڵی ١٩٤١ لەکاتی بلاَوبوونەوەی چاپی پێنچەمی (وجودو زەمەن) بەئەنقەست پێشەکی یەکەمت کە بۆ (هۆسرل) بوو سڕیەوە .

هایدگەر: بەڵێ ئەوە راستی بوو . هۆکارەکەشم لەکتێبی : (unterwegs zur sprache) . روون کردۆتەوە کەئەوەی خوارەوە تیایدا دەبینیەوە :" بۆ ئەوەی بەرپەرچی پروپاگەندە هەڵەکان بدەمەوە ، زۆر جاران دوو دڵ بووم . دەبێ ئەوە بڵێم پێشکەش کردنەکە لە (وجودو زەمەن)دا لەچاپی چوارەمدا کەلە ساڵی ١٩٣٥دا بلاَوبوەوە لەشوێنی خۆی دابوو . بەلاَم کاتێك چاپخانەکە ئەوەی بینی کە پێشەکی کتێبەکە تووشی هەندێ تەنگو چەڵەمە بەڵکو رێگرتنی دەکات، داوای لێکردم لای بەم ، منیش قبوڵم کرد بەمەرجێك ئەو تێبینیەی کەهەبوو لەلاپەڕەی ٣٨دا بمینێتەوە . کەتیایدا هاتبوو :" ئەگەر ئەو لێکۆڵینەوەیە چەند هەنگاوێك

بەرەو پێشەوە رۆیشتبێت لەبواری لێکۆڵینەوە لەخودی شتەکان ، ئەوا نوسەر سوپاسی هۆسرل دەکات کە هاوکاری کردووە لە ئامادەکردنی بابەتەکەی لەمیانەی ساڵانی خوێندن لەفرایبۆرگدا . ئەمەش بەهۆی باشی ئاراستەکردن و توانای تێبینی ئەو، بۆ ئەو کارانەی پەیوەست بوون بە فیۆمینۆلۆژیا کە هەڵیێکم بۆ رێك نەکەوت بلاوببنەوە .

شبیگل: کەواتە سودی نییە پرسیاری ئەوەت لێ بکەین ئاخۆ بەراست رێگات لەمامۆستای شەرەف هۆسرل گرت لەوەی بێتە ناو کتێبخانەی زانکۆ، کتێبخانەی کۆری فەلەسەفی کاتێك سەرۆکی زانکۆ بوویت .

هایدگەر: ئەوە دوو زمانیو ڤین لەدڵیە

شبیگل: هیچ نامەیەکیش نییە کە ئەو رێگا گرتنەی تیا بێت ؟ چۆن ئەو تۆمەتت ئاراستە کرد ؟

هایدگەر:- نازانم .. هیچ راڤەیەکیشم بۆ ئەمە نییە ، دەتوانم مەحاڵی تۆمەتێکی واتان بۆ روون بکەمەوە ، ئەویش بەئاماژەدان بەرووداوێك کە نەزانراوە . کاتێك سەرۆکی زانکۆ بووم ، وەزارەتی پەروەردە دەستی بەدوو مامۆستای یەهودی لەپۆستەکانیان کێشایەوە ، یەکەمیان (فۆن هاوزەر)بوو کە دواتر خەڵاتی نۆبڵی وەرگرت ، لەو کاتەدا مامۆستای پزیشکیو بەرێوبەری نەخۆشخانەی زانکۆ بوو . دووەمیان (فۆن هێفسی)بووکە مامۆستای فیزیاو کیمیا بوو ، بەلام توانیم بیانگێرمەوە پۆستەکەی

خۆیان بەهۆی ئەو پەیوەندیانەی کە بۆخۆم لەناو وەزارەتدا پێیان هەڵسام . ئەگەر بەو کارە هەڵبستمو لەهەمان کاتدا واش هەڵسوکەوت لەگەڵ هۆسرل بکەم کە ئەو کاتە خانە نشین بوو کەوا مامۆستام بوو ، بەو شێوە هەڵسوکەوتە ئەوا شتێکی تەواو ناماقوڵە ! دواتر من رێگام لەوخۆپیشاندانانە گرت کە هەندێك لەخوێندکارەکانو مامۆستایان دژی (فون هاوزەر) رێکیان خستبوو ، لەو کاتەدا شتێك هەبوو بەناوی privatdozeulen."مەبەست مامۆستا بێ کورسیەکانە " ئەوانەی سنوریان بەزاندبوو دەیانگوت ئەوە هەڵێکە بۆ ئەوەی بچینە پێش کاتێکیش پەیوەندییان پێوە کردم دەرم کردن .

شبیگل: تۆ لەناشتنی هوسرلدا ئامادەنەبوویت .

هایدگەر: دەمەوێ ئەوە بڵێم کە ئەو تۆمەتەی دەیەوێ بڵێت من هەوڵمدا بۆ پچڕاندنی پەیوەندیەکانم بە (هۆسرل)وە هیچ بنەمایەکی راستی نییە . خێزانەکەم لەساڵی ١٩٣٣لەنامەیەکیدا بۆ خێزانی هۆسرل بەناوی ئێمە نوسیویەتیو تیایدا باس لەدانپیانانی ئێمە دەکات بۆ چاکەی ئەوان ، هاوپێچ لەگەڵ چەپکی گوڵ ئەم نامەیەم بۆ هۆسرل نارد. خێزانی هۆسرل بە شێوەیەکی کورت وەڵامی دایەوەو پێی راگەیاندین کە پەیوەندی نێوان هەردوو خێزانەکە کۆتایی هاتووە .

ئەگەر تۆ بێ تاقەت بووی لە گوزارشت کردنو دانپیانانم بەچاکەو ڕێزو ستایشم لەکاتی نەخۆشیو مردنی هۆسرڵدا ، ئەوا هەڵەیەکی مرۆییە . داوای لێبوردنم لەوە کرد لەبەرامبەر خێزانی هۆسرل لەنامەیەکدا کە بۆم ڕەوانە کردبوو.

شبیگل: ساڵی ١٩٣٨هۆسرل مرد. هەر لەفیبرایەری ١٩٣٤ یش دەست کێشانەوەی خۆت لەسەرۆکایەتی زانکۆ پێشکەش کرد ، چۆن ئەو بڕیارەتدا ؟

هایدگەر: لێرەوە ئەبێ تۆزێك فراوانتر بچمە نێو وردەکاری قسەکردن بۆ بەزاندنی ڕێکخستنی تەکنیکی زانکۆ ، واتە بۆ نوێکردنەوەی کۆلێژەکان لەناوخۆدا دەسپێك لەکارەکانیان لەبەرامبەر خودی شتەکان. لەوەرزی زستانی ١٩٣٣-١٩٣٤دا پێشنیاری ناوی ئەو هاوڕێیانەم کرد کە لەرووی تەمەنەوە لەمن بچووکتربوون بۆ ڕاگرایەتی تەواوی کۆلێژەکان کە تواناکانیان گەورەبوو لەبواری پسپۆریەکانیاندا ، ئەمەش بەبێ تەماشاکردنی پەیوەندییان بەم حزبەوە . بەم شێوەیە (ئەریف فۆل) بووە ڕاگری کۆلێژی یاسا و(شادۆ ولدت) بووە ڕاگری کۆلێژی فەلسەفە و (سورغال) بووە ڕاگری کۆلێژی زانست و(فۆن مۆلۆندرۆف) کە لەپۆستی سەرۆکایەتی زانکۆ دوورخرایەوە بووە ڕاگری کۆلێژی پزیشکی . هەر لەکۆتایی ساڵی ١٩٣٣ ئەوەم بۆ ڕوون بووەوە کە پرۆسەی نوێکردنەوە لەناو زانکۆ دا بەلای منەوە شتێکی مەحاڵە. ئەویش بەهۆی بەرگری پیاوانی فێرکردنوحزب بۆ ئەم شتە هەندێك لەهاوڕێکانم ڕەخنەیان لێ گرتم بەوەی هەندێ لەخوێندکارانم هێناوەتە نێو ئەنجوومەنی زانکۆ ، ئەو پرسە ئێستا بەشێوەیەکی ئاسایی روو دەدات. ڕۆژێکیان لەوەزارەت بانگ کرام داوام لێکرا کە ئەو ڕاگرانەی دام مەزراندبوون بەهەندێ دۆستی تر بیانگۆڕم ، ئەم پێشنیارەم ڕەتکردەوە هەڕەشەی دەست لەکارکێشانەوەی خۆم کرد ئەگەر بێتو وەزارەت لەسەر ئەم شتە سوور بێت. هەر ئەوەش بوو بەکردەیی ڕوویدا . لەفیبرایەری ١٩٣٤ دەستم لەکارکێشایەوە ، ئەمەش دوای "١٠" مانگ لەدەست بەکاربوونم وەك سەرۆکی زانکۆ . ڕۆژنامەوانانی ئەڵمانیو بێگانە لەسەر ئەو کارە بێدەنگ بوون . کەچی هەواڵی دامەزراندنی منیان بە شێوەیەکی هەرا ئامێز ڕاگەیاند .

شبیگل: ئایا پەیوەندییەکانت داویدەست لەکارکێشانەوەت لەسەرۆکایەتی زانکۆ لەگەڵ سۆسیال ناسیۆنالیستەکاندا گۆڕا؟

هایدگەر: دوای دەست لەکارکێشانەوەم ، تەنها بەکاری مامۆستایەتی وازم هێنا . لەماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٤ وانەیەکم لەسەر لۆژیك پێشکەش کرد، لەوەرزی دووەم ١٩٣٤-١٩٣٥ وانەیەکم سەبارەت بە (هۆڵدەرلین) پێشکەش کرد. هەروەك لەساڵی ١٩٣٦دا لەوانەکاندا دەربارەی

نیتچە قوولّ بوومەوە . ئەوانەی کەتوانای گوێگرتنیان هەبوو لەوە تێگەیشتن کە ئەوەی لەو وانانەدا گوتم ، ئاراستەی سۆسیال ناسیۆنالیستەکان بوو .

شبیگل: چۆن پرۆسەی دامەزراندنی سەرۆکی نوێ بەرێوە چوو ؟ لەبۆنەکەدا ئامادە بوویت ؟

هایدگەر: ئامادەبوونم لەئاهەنگی فەرمیدا رەتکردەوە .

شبیگل: ئایا سەرۆکی نوێ ئەندامی حزب بوو ؟

هایدگەر: پیاوی یاسا بوو ، رۆژنامەی حزبیش dvAlemanne بەمانشێتێکی گەورە لەبارەی ناوهێنانی وەك سەرۆك راگەیاند: " یەکەم سەرۆکی زانکۆی سۆسیال ناسیۆنالیستیە ".

شبیگل: حزب چۆن هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کردی ؟

هایدگەر: بەردەوام لەژێر چاودێریدا بووم .

شبیگل: زانیاریت بەرامبەر ئەوە هەبوو؟

هایدگەر: بەڵێ کێشەی دکتۆر (هانکە))hanke.

شبیگل: چۆن تێبینی ئەوەت کرد ؟

هایدگەر: دوای ئەوەی لەوەزی زستان ١٩٣٦-١٩٣٧دا چوومە میتینگی دکتۆراکەی سەردانی کردمو لەوکۆرە بالآیەدا بەشداری کرد کەلەماوەی هاوینی ١٩٣٧دا سەرپەریشتیم کرد . هەوالگری بۆ چاودێری کردنی منیان ناردبوو.

شبیگل: بۆچی لەناکاو هاتە سەردانت ؟

هایدگەر: بەهۆی ئەو کۆرەی تایبەتم کردبوو بە نیتچە لەماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٧دا، دوای زانیاری لەسەر ئەو رێگایەی پێی جێبەجێ دەکرا ، دانی بەوەدانا کە ناتوانێ بەکاری چاودێری کردن هەڵسێ ، دەیویست لەوە ئاگادارم بکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانم ئەوە بزانم لەئایندەدا چیم بەسەردێت.

شبیگل: کەواتە حزب بەتوندی چاودێری دەکردی ؟

هایدگەر: دەمزانی کە قسەکردن دەربارەی کتێبەکانی من قەدەغەیە، بۆ نمونە ئەو لێکۆڵینەوەیەی کە پێی هەڵسام لەسەر تیۆری ئەفلاتون لەمەعریفەدا . گۆڤاری لاوە هیتلەرییەکان بەقینەوە هێرشیان کردە سەر ئەو وانە بێژییەی من دەربارەی هۆڵدرلین کەوا لەماوەی بەهاری ١٩٣دا لەپەیمانگای ئەڵمانی لە رۆمادا گوتمەوە . ئەوانەی ئەو پرسەیان لا گرنگە دەتوانن بگەرێنەوە بۆ گۆڤاری ئەریك کریاك uelkimwerden بۆ ئەوەی ئەو هێرشە بخوێنێتەوە کە هەر لەسەرەتای هاوینی ١٩٣٤دا بەرامبەرم کرا. حکومەتی ئەڵمانی ئەوەی رەتکردەوە کە بمنێری بۆ ئامادەبوون لەکۆنگرەی جیهانی بۆ فەلەسەفە کە لە پراگ و ساڵی ١٩٣٤دا بەسترا . هەروەك من لەکۆنگرەی جیهانی تایبەت بەدیکارت کەوا لە پاریس ساڵی ١٩٣٧دا بەسترا ئامادە نەبووم . لیژنەی کۆنگرەی پاریس بەئامادەنەبوونی من سەریان سورما ، بۆیە لەرێگای مامۆستا (بریهایی)کە مامۆستای فەلسەفە بوو لەزانکۆی سۆربۆن بەداوایاندا ناردم بۆئەوەی ئەو پرسە روون بکەمەوە ، بۆ تێگەیشتن لەو هۆیانەی کەوایان لێکردم کە

لەناو شاندی ئەڵمانیدا نەبم . لەوەڵامدا داوام لەلیژنەی کۆنگرەکە کرد کە ئەم پرسە لەلای وەزارەتی پەروەدەوە لـەرایخدا روون بکەنــەوە . دوای ئەمــە داوەتــنامەیەکم لەبــەرلین پێگەیشــت کــە داوام لــێدەکات پــەیوەندی بەشاندەکەوە بکەم ، رەتم کـردەوە . دەقی هەردوو وانە بــێژیەکانم (میتافــیزیکا چــییە ؟)و (جەوهــەری حەقـیقەت) م ، بەنهێـنیو بـەبێ بـەرگ فرۆشتن. ئـەو وتـارەی کـە لـەکاتی دامـەزراندنمدا وەك سـەرۆکی زانکـۆ پێشکەشــم کــرد بەفــەرمانی حــزب دوای ســاڵی ١٩٣٤ کۆکرایەوە .

شبیگل: کەواتە دوای ئەمە بارودۆخەکان شڵەژان ؟

هایدگـەر: لـەدوا سـاڵی شـەڕدا (٥٠٠) کـەس لەگـرنگترین زانایانو هونەرمەندان لەخزمەتی شەڕ بەخشران . بەڵام مـن لەگـەڵدا نەبووم . بەپێچەوانەوە بانگ کرام بۆئەوەی بە کاری قایمکردنی سەر رووباری راین هەڵسم .

شــبیگل: کــارل بــارت karlbarthیـش لەبەرەکـەی تـر کەبەری سویسرایە بەو کارە هەڵدەستا .

هایدگــەر: ئــەو رێگەیــەی کــە بەهۆیــەوە رووداوەکــان روویــاندا زۆر گــرنگ بــوون ســەرۆکی زانکــۆو هــەموو دەزگای فێرکردنی بانگ کرد ، وتارێکی کورتیخوێندەوە کە ئەمە ناوەڕۆکەکەی بوو : ئەو رێوشوێنانە گیرانە بەر لەلایـەن دەزگـای بـاڵاو حـزبی سۆسـیال ناسیۆنالیسـتەوە رەزامــەندی لەســەر کــراوە . ئــەویش ئەوەیــە دەزگــای فـێرکردن دەکاتـە سـێ گـروه یەکەمـیان ئـەو گـروهەی ناکـرێ دەسـتبەرداری بـین ، دووەمـیان ئـەو گـروهەی دەکـرێو ناکـرێ دەسـتبەرداریان بـین ، سـێیەمیان ئـەو گـروهەی کەدەکـرێ بەتـەواوەتی دەسـتبەرداریان بـین . لەسـەرووی ئـەو لیستەشدا کەدەکرا دەستبەرداریان بـن (هایدگـەرو ریتار) بوون . لەماوەی وەزری ١٩٤٤-١٩٤٥ دوای کۆتـایی هاتـنی کـاری قایمکـردن لەسـەر رووبـاری "راین" وانەیـەکم بـەناوی (شـیعرو فـیکر Dichteu und denken) پێشکەش کرد، کەوا تەواوکەری وانەکەم بوو دەربـارەی نیتچە ، واتـە روون کـردنەوەی هەڵوێستم بوو لــە سۆســیال ناسیۆنالیســتەکان. دوای مــاوەی دووەم لەمیلیشـای گەلـێری کـرامە سـەرباز Volksstunm کـە تـیایدا بەتەمـەنترین کـەس بـووم لـە نـێوان سەربازەکانی دەزگای زانستیدا .

یۆرگن هابرماس

چۆن لەگەڵ هایدگەردا دژی هایدگەر بیربکەینەوە؟

یورگن هابرماس

لێرەوە مارتن هایدگەرمان وەك فەیلەسوفێك لاگرنگ نییە، بەڵکو ئەوەی سەرقاڵمان دەکا، تیشکدانەوە سیاسییەکەیەتی، هەروەك کاریگەرییەکەشی لەسەر بۆچوونەکانی نێوەندی زانکۆیی نا، بەڵکوئاستی پێکهاتو قورسایی ئیرادەی ئەو خوێندکارانەی کەجێگەی گەشانەوەو سەرهەڵدانی حەماسەت بوون.

ئەستەمە بلیمەتی بوون بەبێ گیروگاز بێتەکایەوە، لەوانەشە هیگل لەسەر راست بووبێ کە بیری لەوەکردەوە ، ئەو تاکانەی مێژوویەکی گەردوونیانەیان تیا خولقاوە، ناکرێ لەسەر بنەماو پێوانەی ئەخلاقیانە(مۆراڵیانە) حوکمیان بەسەردا بدەین.وەلێ

کاتێ ئەو گرفتە هاوکار دەبێت بۆ تێگەیشتن لە بلیمەتیی، یان بەگوتەیەکی راستتر سەرچاوەی مەعریفە پێدانیەتی، لێرەوە هاوکات ئەوەی دواییان دەبێتە هۆی تێکدانی سیاسیانە، بەئاگایی بوونی رەخنەگرتنیش لای خەڵك(گەل) لەو حاڵەتەدا شەرعیەتی خۆی بەدەست دەهێنێتەوە. بەڵام ئەو رەخنەیە ناکرێ حوکم بەسەر شتێکدا بدات کە لەتوانای نەبووە هەستی پێبکات، وەك رووداوەکانی تایبەت بەژیانی کەسەکە، کەئامادەکاری و پێکهێنەری بۆبڕیارەکانی تاك دەکات.

هەقی ئەو رەخنەیەیە بەسانایی تەفسیرێك بداتە ئەو بارودۆخەی‌کە زەمینە خۆشکەری بووە، بۆ بەدەرکەوتنی ئاژاوەو تەنگەژە مەردوومییەکان، بەو مانایەی ئەو بارو دۆخەی کە لەئاییندەدا،بێ شك دەبێ، بۆ لۆژیکی رێگرتن لە رووداني رووداوی لەو جۆرە بگۆڕێت.

هەر لەساڵی ١٩٤٥ یشەوەو، لەچەندین رووی جیاوە، مەسەلەی هایدگەرو فاشیەت خرایەروو. لەو جەدەلەشدا جەخت لەسەر ئەو گوتارەی هایدگەر دەکرایەوە کە لەساڵی ١٩٣٣ و لەکاتی دامەزرانی بەراگری زانکۆی(فرایبورگ) پێشکەشی کردبوو، تیایدا باسی لە (گۆڕانکارییەکی قووڵ لەوجودی ئەڵمانیادا)کردبوو، لێرەشەوە ئەگەر رەخنەمان لەو ئاستە بوەستێتەوە ،ئەوا بەسادەیی دەمێنێتەوە. بەپێچەوانەوە، گرنگ و سەرکەوتووشە کە بزانین دانەری "وجود و زەمەن"(کەوا گرنگترین رووداوی فەلسەفییە لە فینۆمینۆلۆژیای هیگڵەوە) چۆن رێگای بە خۆیدا بۆدابەزینە ئەو ئاستەی فیکری سەرەتایی، کە بۆخاوەن روانگەیەکی نەخشارو رێك وپێك لەساتی یەکەمەوە، تەنهاو تەنها قسەیەکی گەورەکراوو بێجوانپۆشی بوو لەشێوازدا.

مەبەستم لە مەیان گوتاری هایدگەرە لەمەڕ بڕیاردانی زانکۆی ئەڵمانیالەسەر چارەنووسی خۆی. مەسەلەی ئەنتلێنجنسیای فاشیەت کەوا لەو شێوە بارودۆخەدا دەخرێتەروو، لەوە دەچێ جەختکردن و توندوتیژتر بێت، کاتێك لەرێگای بیرکردنەوەماندا ئەوە دەرنجام دەکەین، کەوا ناکرێ ئەنتلێنجنسیای فاشیەت تەنها بۆ هۆکارێکی سادە هاتبێتە ئاراوە، ئەوویش ئەوەیە کە رووکەشی کۆمەڵە موڵکدارێك و فەرمانبەرانێکی بەکاربراو لە چوارچێوەی نازیەتدا ئەو خستنەرووەیان قەبوڵنەکرد کە رۆشنبیران پێشکەشیان کردبوو. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو بیرمەندانەی کەوا عەقڵیەت و بابەتە هەموار کراوەکانیان گونجاوو تەبا بوون لەگەڵ تەماهیەکانی فاشیەت، ئامادەگییان هەبوو. پێویستناکات لێرەوە هیچ ناوێك بەرین، چونکە ئەم مەسەلەیە بەرەو لەیەکنەگەیشتنمان دەبات.

هێزەکان ئامادەگیان هەبوو، تەنها بەرتەسکی روانینی فەرمانبەرەکانی چوارچێوەی نازیەتبوون کە سەرکردایەتی ئەو هێزانەیان دەکرد بۆ ئۆپۆزسیۆنی، بەشێوەیەك کەوا(بزاڤە)کە لەپرۆسەی سەرنگۆمکردن و لەناوبردنی ئەوانەی کە هەڵگری بەرپرسیارێتی کەلتووری رۆشنبیری بوون، توانی بەشێوەیەکی تەواو ئاشکرا بەدەربکەوێت لەلایەکی دیکە"سۆسیالیزمی نەتەوەیی" شتێك نەبوو جگە لەپاشماوەیەکی روخاوی بەسەرچوو کە لەنێو رەوتەگەورەکانی ئەو سەردەمەدا بێ بنەماوفشۆڵبوو، هەروەها نامۆ بوو لەناو کۆمەڵگای ئەڵمانیاداو لەدەرەوەڕا زێدەیکرابووە سەر. بێگومان لەبەردەم ئەو مەسەلەیەشدا ، هیچ کاردانەوەیەکی زەروریو کۆتایی هێنەر لەتەقلیدی (باوی) ئەڵمانی بەرهەم نەهات.

لەگەڵ ئەوەشدا نابێ ئەوە بەرهەم بێنین کە هەڵەیەو ، سەرنزشتی ئەو هەوڵانەش بکەین کە بەهەمان ئاراستەی رۆمانی"تۆماس مان"(دکتۆر فاوست)دا رۆیشتن و هەوڵیدا لەناو کلاسیکیەتی رۆشنبیری ئەڵمانیدا لەرەچەڵەکی نازیەت بکۆڵێتەوە، بۆئەوەی ئەو دژەبەرایەتیو ململانێیە ئاشکرا بکات کەلەقۆناغەکانی داڕمانیاندا بەرەو فاشیەت دەچن. مەسەلەی ئەنتلێنجنسیای نازیەتیش وەك مەسەلەیەکی بەر لە مێژووی نازیەت روون دەبێتەوە، هەر لەساڵی ١٩٤٥ەوە بارودۆخ لەئەڵمانیادا بەرەگەزێکی بنەڕەتی جیادەکرێتەوە کە خۆلێلادانی خستنەرووی بابەتێکی لەو جۆرە لەئارا بوو، هەروەها دەربارەی ئەو دووخاڵە:١) شەرعیەتی خستنەرووی ئەم ئۆبژێکتیڤە ٢)مەسەلەی خۆدزینەوەو هەڵاتن لێی. بۆ ئەمەش بەڵگەیەکی ئەدەبی زۆر گرنگمان هەیە..ئەویش کتێبی هایدگەرە بەناوی(سەرەتایەك بۆ میتافیزیکا) کەوا کۆمەڵە دەقێکەو لەساڵی ١٩٣٥ دا نوسیوویەتی. هەروەك لە پێشەکیەکەیدا دەریدەخات، ئەو کۆمەڵە تێبینیانەی کەزێدەکراوەنەتە نێو کەوانەکان لەهەمان کات و سەردەمدا نووسراون.

لەرۆژنامەی ٢٠٢دا هایدگەر باس لە(سۆسیال ناسیۆنالیستی)وهەروەها"بالآیی ئەو بزاڤەو راستیە نێوخۆییەکان"دەکات (مەبەستیلەبەیەگشتنی نێوان تەکنیکی بەدەستهاتوو لەسەر ئاستی گەردوون و لەنێوان مرۆڤی مۆدێرن)ە. کاتێکیش تێبینی دەکەین کرۆکی ئەو بیرۆکانە لەساڵی١٩٥٣ بۆیەکەمجار بەبێ هیچ قسە لەسەرکردنێك دەرکەوتن.

لێرەوە لەتوانامان‌دا هەیە ئەوە وێنابکەین کەوا گواستنەوەیەکی بەئەمانەتەوەیە لەو رەهەندەی هایدگەر بیری لێدەکاتەوە. هەروەك زۆر پێویست نییە گەواهییەك بۆ بالآیی سۆسیالیزمی نەتەوەییو راستیە نێو خۆییەکانی بدەین، ئەگەر بهاتباو ئەنجامگیری

ناوەڕۆکی ئەو لێکچەرانەی کە لەو ماوەیەدا گوترانەوە نەبان.هایدگەر بەئاشکرا بەرووبەرووبوونەوەی پرسیاری سەرجەم پرسیارەکان هەڵدەستێ، پریساری وجود و پەیوەندی بە بزاڤی مێژوویی لەو ماوەیەدا.

ئەوەش زانراوە کە(ئێستا) بە نیسبەت هایدگەر مەحکومە بە چارەنووسی لەبیرکردنی وجود. بێشك گەلان لەمیانەی مەشغەڵەت و بەرهەمهێنانی پەیوەندییەکی دیاریکراو لەگەڵ شتەکان هەڵدەسەنگێنرێن، وەلێ لەئەمەدێکی دوورەوەو، لەئەوجی وجودەوە هاتۆتە خوارەوە. لەبەرئەوە، ئەگەر ئێمە لەروانگەی میتافیزیکیانە قسەمانکرد، دەتوانین بڵێین ساتمە دەگرین، ئەو گێژاوەش بەئاشکرا لەمیانەی دیاردەکانی تەکنیکارییەوە دووپات دەبنەوە، وەلێ لەراستیدا ئەو تەکنیکارییە بەیەك شێوەو نەسق لەهەموو شوێنێکدا گەشەی‌نەکردووە. بۆنموونە ئەوروپا لە نێوان بەرداشی روسیاو ئەمریکای لاتیندایە، کەلەجەوهەردا لێك دەکەن ئەوان:"ئەو شێتیە کۆتاییە نیین بۆشاڵاوبردن و تەکنیکاریی و هەڵچوونە توندوتیژەکان، ئەوەش ئامادەکردنێکی شێواوە بۆ ئەو مرۆڤانەی بوونەتە ژێرباری یاساو رێساکان"کە بەنیسبەت ئەوان زەمەن جگە لەخێرایی مانای شتێکی‌تر ناگەێنێ.

٢

لەدوو رووەوە هەڵاتنی خوداوەند ،تاریکستانی دونیاو گەندەڵی زەمین، دەستەمۆکردنی مرۆڤ وگلبوونەوەی رق وکینە، گومان لەهەموو شتێك کەئازادو خوڵقێنەر بێت لەئەوروپادا بڵاودەبێتەوە. لەبەر ئەمەش لەئایندەدا چارەنووسی گەردوون لەئەوروپاوە بڕیاری لەمەڕ دەدرێ، بەدەسنیشانکردن لە ناوجەرگەی ئەوگەلەی‌لە(ناوەند)دا دەژێت و زیاترلەهەر گەلێکی تر تووشی (فشاری توندترین بەرداش دەبێتەوە):" ئەو گەلەی کە زۆرترین دەرودراوسێی هەبن، لە ئەنجامدا ئەو گەلەیە کە زیاتر بەرەنگاری ترسناکی دەبێتەوە، بەمانایەکی دی ئەو گەلانە گەلی میتافیزیکین".بەڵام لەمیانەی ئەو دژە مەیلەی هەیەتی گەل ناتوانێ چارەنووسێکی باڵا بۆخۆی بونیاد بنێ، تەنها ئەگەر توانای ئەوەی هەبێ بەرێگەیەکی خوڵقێنەرانە خاوەنی ئاکار و کەلتووری تایبەتی خۆی بێت.بائەمەش روونکەینەوە:بەهۆی‌حاڵەتێکی سیاسیی لەساڵی ١٩٣٥دا کەوا بەهۆیەوە ململانێ لەدوو لایەندا سەرچاوە دەگرێتو، بەم مانایەی لەیەك کاتداو بەیەکەوە دژی رۆژئاواو دژی رۆژهەڵات بێت. هایدگەر ئەو رەونەقی قۆناغە دەبینێ بۆ وجود ، کەماوەیەکی زەمەنی ،

مەزەنەکراوەو زیاتر لەهەزارساڵ زەمینە خۆشکەری بووە، ئەو جۆرە قۆناغەش ئەرکێکی دیاریکراوی لەمێژووی گەردووندا خستە ئەستۆی گەلی ئەڵمانی، بۆئەوەی لەوشێوازەش بگەین کە لە لێکچەرەکاندا خۆی نواند وئەو هێزی تیشکدانەوەو دەینونەیەش کە لێیەوە هەڵقوڵاوە. لێرەوە واپێویستە ئەو جەدەلیەتە بەدەست بێنین کە هایدگەر لەرێگایەوە قسە بۆ گوێگرەکانی لەساڵی ١٩٣٥ و خوێنەرانی لەساڵی١٩٥٣دا دەکات. ئەو بانگەشەی دەکردن بۆ بوون و وجودێکی قارەمانانە دژ بەرووخان و خراپی رۆژانەیی و هەمەرەنگییە تایبەتەکانی ئەو داواکردنەن کە دەکرێ لەسێ دیاردە بەدەربخرێت.

(هێز) ئەو توانایەیە کە تاکی ئەرستۆکرات دەگەیەنێتە ئاستی بەرزتر لەشێوە زبرەکەی ئاستی گشتی. ئەو ئەرستۆکراتیەی کەوا سەروەریەکەی دیاریدەکات بەرز دەبێتەوە بۆ ئاستی خانەوادەکان و پایەو دەسەڵاتەکەی کە بە تایبەتمەندییەکانی بوونیخۆیان دەبینێ، لەو رێگەیەوە بەدەستیان دەهێنێ.بەڵام خەڵکە عەوامەکە "وەك بارە بەرن" ئەمەش ئەو دەستەواژەیەی (هیرۆکلیس)ە کە هایدگەر لێی خواستووەو لەسەری رازیبووە، ئەمانەش شتێك نین جگە لە کۆمەڵە کەرو سەگێك."راستەقینەیی بۆ هەموو

خەڵك نییە، تەنها بۆ بەهێزو باڵادەستەکانە"(هیرۆکلیس).

لەدوای ئەمە فیکر(dergist) ئەو شتەیە کە بیرمەند(der deker) لەرۆشنبیر جیادەکاتەوە مەسەلەی ژیریش ئاراستەیە بۆ ئەو شتانەی کەوایان لێدەکات ئامادەباشبن بۆئەو بەکارهێنان یان ئەمیان بەو شێوە دەستگرتنەشی کە شتەکان راست دەکاتەوە، ئەمەیان دەچێتە هەمان ئاست.. ژمارەو فراوانیەکەی دوو رەهەندی گرنگن و (لێهاتوویی)ش ئەو مانایە نییە بەنیسبەت ئەو فیکرەیەی کە لە زێدەبوونی سامان سەرچاوەی گرتووە.

ئەو (بیر)ەش کە شوێنکەوتەی کاریگەری یاساکانی لۆژیکی کلاسیکین، دەستەوەستانن لەهەستکردن بەمەسەلەی وجود و خستنەرووی هەر مەسەلەیەکی دی.. خوێندکاران ئەوە فێر دەبن کە بیرکردنەوەو تێبینی و پێوانە شتی دراون و مەسەلەکە تەنها پەیوەستە بە بەهرەو مەشقکردن، دابەشکردن بەسەر ئاستی سەراپاییدا.رووکەشی و قوڵایی، لەمادده بەتاڵن و دەوڵەمەندیشن پێی، هەڵچون و خولقاندن، ئەو وەسفە دژانەن کە هەریەك لەژیری و فیکر تایبەتمەندە پێیەوە. هایدگەر بەهێزو توانایەکی توند داکۆکی لەفیکر دەکا دژ بەهەر گوتەیەکی زێدەرۆیی کە لەمەڕی بکرێ. لێرەوە ئەمەیان فیکر نییە، بەڵکو تەنها ژیرییە، ئەمەیە کە

هایدگەر تیلە نیگاکەی لەوێوە ئاراستەی نەژادە ڕەسمیەکانی نازیەت دەکات (زانستی باشکردنیNەسل یان نەژاد).

ئەوەیەکە دەبێ بخرێتە بەرتواناکانی جەستەیەکی تەندروست و ئاکاری، ئەوەیەکە هەڵوەشانەوە، بەردەوام فیکر دادەبەزێنێتە ئاستی ژیریەیەکی سادەو بێگەردیەکەشی ناکرێ تێبپەڕێندرێ، تەنها بەو فیکرە نەبێت کە زیاتر ڕەگەکانی بۆ ڕەسەنێتی دەگەڕێنەوە.

دواین جار(بوێری) دەخرێتەسەر هێزی فیکر، بوێریێکی زۆر نادیار،کە لەتوندوتیژیوهەڵە نەترسێت، دیار، پاشقۆڵگرتنو وەهم، گومڕایی هەموویان ئەو هێزانەن کە سەرچاوەکەیان وجود خۆیەتی. بەتەنها عەقڵی ڕۆژانە هەست بەهێزە سیحرییەکەی ناکات و دەیشێوێنێ و تووشی لادانی دەکات، تائەو کاتەی تەنها بۆ هەڵەیەکی سادەی دەگۆڕێت.

فیکری بوێر سەرلەنوێ پێکهێنانی ژیانمان لەناو مێژووی وجوددا بەشێوەیەك دەگێرێتەوە، بەتەواوەتی وەك ئەوەیە کە لەسەردەمی گریکیو پێش ئافلاتوون پێکهاتبوو. ئەمەش بۆ ئەوەی بڵێت بەڵێ بۆهەموو سەرەتایەکی ڕاستەقینەیی کەخۆی دەربخات، تائەوکاتەی لەخەتەرو سەرەڕۆیی کردندا دەژێت:ئەوەیان کە بەتوندوتیژی هەڵدەسێت و ئەوەشیان کەوا ئەو خالیقەیە بەسەر کائینەکەدا زاڵ دەبێتو ئەمەیان بەو

مانایەی کە لەگوتارەکەیدا بەرەو ئاراستەیەکی نادیار ڕێگا دەبڕێت لەوێشەوە بۆروانینێکی شاراوەو دیداریانەو ئەوکردارەشی کە هێشتا جێبەجێی نەکردوو بۆچی!.

لێرەوە توندوتیژی ئەو مانا ڕووکەشیەی نییە کە (دەمارگیریەکی حەقیقیو سەرەتایی بێت)، بەڵکو بەتەواوەتی پێچەوانەی ئەمەیانە. مرۆڤی ترساو ، تەماحکار بۆ ڕێککەوتنو پێکهاتنەوە، بۆهاوکاری و بەهاناهاتن، ئەو مرۆڤەیەکە توندو تیژی بەشتێکی تێکدەر دەبینێت لەژیانیداو لێیبێزارە."لەبەرئەم هۆیەش ئەنجامدەری توندوتیژی ڕاستەقینەیی لە خۆشنوودی و ڕێککەوتن و ئارامی ناگات. هەمووئەو دیاردانە ڕەتدەکاتەوە ئەگەر بەرەو(سەرکەوتن یان دەسەڵاتیشی)ببەن. ڕقی لەرووکاری تەواوێتیو داهێنانەو بەرووبەروو بوونەوەکانی هەمی خەڵك سەرقاڵ دەکات و ئەنجامدەری توندو تیژیش، پرۆژەی بیرمەندیی و بونیادێکی دانراوو ، دروستکراوی کاری پرۆژەکە بەرزدەکاتەوە.ئەو دادەنرێتەسەر هەمووان، ترسناکێتیش لەتەنیاییەکەیدایە ،دواجار ئەو کەسە بێ هیچ دەروازەیەك دەمێنێتەوە."نەبوون"بەنیسبەت ئەم کەسە شتێکی ناولێنراوەو سەرکەوتنە بەسەر وجوددا.ئەو وایدەبینێت کە ژیان بەرێگایەکی تراژیدیانە دەگاتە پلەی کامڵ بوون و"لەکاتی ڕازیبوونیش، توندوتیژترین گێلی هەیەو زیاترین کرانەوەش لەسەر

وێرانکردنیدا''یە. بۆیە ئەو بۆرە مرۆڤە بەهۆی ئەو ئیرادانەیەوە بەردەوام هەموو هاوکارییەك ڕەتدەکاتەوە.

ئەوپرسیارەی لەسەر ئەو دەرسەی هایدگەر دەیخەینەروو، خۆی لەو تەوەرەدا دەبینێتەوە کە بانگەشەی بۆدەکا،و داوا دەکاو ئەوەیشیان کەدژی دەوەستێتەوە. ئێمە بێماندووبوون و دەستپێك بەئەزموونی (هۆڵدەرلێن و نیچە) ئەو گوتارە وروژێنەرانەی ساڵانی بیستەکان و لەو باوەڕە شازەشەوە تێی دەگەین کە ئەرکێکی تابیەت و نەتەوییە، هایدگەر بەرۆڵە بەهێز و دیاریکراوەکان دژ بەبۆرژوازییەکان هەڵساوە ، هەروەها بەرۆڵی فیکری ڕەسەن دژ بەهەستی هاوبەش،و، ڕۆڵی مردنی ئاسایی دژ بە ترساو لەسەرەڕۆیی. ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەوەی کە بڵێین ئەو جۆرە مرۆڤانە بێگومان دەبوایە لەو بارودۆخەی سەدەی بیستەمدا ڕۆڵی سەرکردەیەك لەسەر ئاستی ئایدیۆلۆژی بگێڕن، هەروەك ڕۆڵی نێرەرێکیش لەو فەزا گرگرتووەی کە ساڵی ١٩٣٥ی پێ لەساڵانی‌تر جیا دەکرێتەوە.

ڕێگاکەمان بۆ چارەسەری ئەم مەسەلەیە ئۆبژێکتیڤانە نییە، چونکە بەئاراستەی لۆژیکی هایدگەر لەو سەردەمەدا ئاراستە نەکراوە، بەڵکو بەئاراستەی ئەو شێوازەیە کە تیایدا بەرجەستەبووە، لەگەڵ ئەوەشدا شەرعیەتی خۆی هەیەو، شەرعیەتەکەشی لەبوونی کرداریك وەردەگرێ بۆ پێکهێنانی ئیرادەیەکی وا کە کاریگەری کۆتایی هێنەری لەسەر ئاستی سیاسیانە هەبێ. ئەو شێوازەی کە لەو دەقەشدا بەرجەستە دەبێ ڕاستەوخۆ لێیەوە دەچێتە ناو بابەتەکەوە، کەشوێنی درمەکانەو شێوازەکەشی شوێنێکی ژیندارەولێیەوە پێکهاتەی عەفەویانەی ئاکار سەرچاوە دەگرێتو بەردەوام سەرچاوەی نوێی پاڵنەرەکانی ژیانە. ئەمەشیانە کە هەموو جارێك بانگەشەکە سەرقاڵ دەکاتو تایبەتە بە پەیوەندیەکی هوشیارانە بۆ مێژوو_ کە فەلسەفەی هایدگەرە_ دەڵی گوتار دەگۆڕێت،وەلێ پارێزگاری لەبونیاد دەکات بەمانا فەلسەفییەکەی پارێزگاری لەسەر جێگیری‌و سەقامگیرییەکەی دەکات لەمیانەی ئەو ماوە زەمەنییانەی کە لەرێگایانەوە گەشەی کردووە.لێرەوە بواری بەدەرخستنی بەردەوامی وتەزا سەرەکیەکانی(وجود و زەمەن) و(پەیامێك دەربارەی مرۆگەرایی)نییە، بەڵکو لەبەرامبەردا خۆی بۆخۆی سروشتی هەڵگەراوەیی جۆری گوتارەکە دەسەپێنێ.(..)

شێوازی گوتاری گۆڕان لانی کەم دووجار بەپەیوەستیشی لەگەڵ بارودۆخی سیاسیدا دەگۆڕێت. لەهەمانکاتدا بابەتە ڕۆشنبیرییەکەو،ئەو بابەتەشی کە شوێن جەدەل بوو دژ بەدارمان‌و شیبوونەوە، نەگۆڕان‌و ڕەنگرێژییەکەی فاشییەتیش لەو ماوەیەدا ئاشکرا دەبێ‌و

بەدڕندەییەکی زۆر لە لێکچەرەکانی ساڵی ١٩٣٥یدا دەردەکەوێت، بەڵام _ ئەو ڕەنگرێژییە تەنها لەسەر ئاستی دەرهاویشتە دەرەکییەکان بەرهەم ناهێنرێ، بەڵکو بەسەر دەرهاویشتە پەیوەندیدارەکان بەخودی لۆژیکیشەوە دەردەکەون، بۆیە لێرەدا ئەمەیە بابەتی پرسیارکردن.

هاوئاست بۆ چەمکی مێژووی(وجود) کەوا چەمێکی هایدگەرییە، بیرچوونەوەی(وجود) بەرێگایەکیزێدەتر درێژدەکاتەوەو کوناودەری هەموو فەلسەفەی ڕۆژئاوا لە ئەفلاتوونەوە تانیچە دەکات. سێ سەرەتا لەو پێشکەوتنە دەردەکەون. ١) گواستنەوەی فیکری"پێش سوکرات"بۆ فیکری (ئافلاتوون و ئەرستۆتالیسی)، ٢) گواستنەوەی فیکری"گریکی" بۆفیکری"لاتینی/ڕۆمانی"، ٣) دواجار گواستنەوەی فیکری (سەدەکانی ناوەڕاست) بۆفیکری "مۆدێرن".

هایدگەر لەپرسیارەکانی قۆڵبوتەوەو ڕەسەنایەتی بالاکردووە، ئەوەی کە ئاشکراشی دەکا زۆر سەرسورهێنەرە. لەگەڵ ئەمەشدا تێگەیشتنەکانی لەگشتدا بەشین،ئەو شێوە بەشییەش لەکەمو کورتیە چەندبارەکانەوە سەرهەڵدەدەن.

هایدگەر وەك پێودانگێك ئەو لایەنەی خوارەوە وەرناگرێ کە: گێروگازی تایبەت بەهیچ شێوەیەك جیانییە، بەڵکو لەچوارچێوەی فیکری ئەڵمانی بەدەرکەوتووەو دەمانگێرێتەوە بۆ شیلینگ،هۆلدەرلێن، هیگل و بومە(bohme) . لەسەرووی ئەمەشەوە هایدگەر ئارەزوومەندی، خۆلادان لەخاڵی دەسپێکی لاهوتیانە بوو، کە لەبنەرەتدا خاڵی دەسپێکردنی خۆی بوو، هەروەها دەیویست خۆی لەوە لابدات کە ژیان لە مێژووداو لەکتێبی(وجود وزەمەن) بەشێك یان پانتاییەکی سەرەکی لە ئەزموونی مەسیحگەری دیاریدەکات، کە بەرەچەڵەك ئەم مەسەلەیە بۆ قەشە ئۆگستین(augustinus) دەگەرێتەوەو پێش ئەویش بەلای (بیکرك گارد)دا تێپەریووە.ئەگەر خۆلێلادان لەو دوو ڕەگەزە سەرەکیەش بێتە ئاراوە، بەهەرحاڵ ، لەچوارچێوەی بابەتەکەماندا کە دەمانەوێ چارەسەری بکەین زۆر گرنگ نییە.

کاتێکیش ئەو مەسیحیەتە ناگەرێتەوە کە لەگەڵیدا بیرۆکەی بوونی دوو جیهانی جیاواز سەرهەڵدەداو، خۆی تەنها لە قۆناغێکی سادەو لەسەیرورەی هەڵوەشانەوەی ڕۆژئاواو داڕمانیدا بینییەوە. لێرەوە بیرۆکەی یەکسانی مرۆڤەکان لەبەردەم (خودا)دا _ئەو فیکرەیەی کە تائێستاش بنەمایەکە بەنیسبەت هیگل_ فیکرەیئازادی هەرکەسێك، نەبووە هۆی بەدەستهێنانی هاوسەنگیەکی سەرکەوتوو، ناهاوسەنگی تاکانە لەبەردەم ئیمتیازی سروشتیانەی بەهێزەکاندا، ناهاوسەنگی کەونی لەبەرنگاربوونەوەی گەلی ئەڵمانیای دیاریکراو لەمێژوودا.

لەو شوێنی دووەمەدا، ئەگەر ئەوە نەزانین کە دێکارت داوای دەکات.هەروەها هاوسەنگیەکانی لە میتۆدی فیکری کەلەسەر حیسابێك دامەزراوەو هەموو شتێکی بەرجەستەکراوی بۆ ئەم بەکارهێنان و ئەویان ژێرباکردووە، ئەگەر هەر هەڵوێستێکی دیکەشی هەبێت، هەڵوێستی وێناکردنی خۆشباوەڕیانەو سەرەتاییە، ئەوە هەڵوەستەێکە لەبەرامبەر تێگەیشتنی مانادا ئەوەستێ، ئەوا ئێمە گرنگی پێنادەین، لەبەر نەرمی جەدەلیەتی بزاڤی فیکرەکان لەسەردەمی مۆدێرندا.

ئەم جۆرە جەدەلەش ڕێگا لەو فیکرە دەگرێت کە ئارەزوومەندە بۆ هەژموونگەری خۆی لەرێگای رونکردنەوەو ، شەرعیەتی خولقێنەری، پاراستن لەوەی کە وەك رایخەڵك بێت، لێرەوە رەگەزی ریفۆرمیانە،شتێکی کەمە بۆعەقلانیەتی پراکتیکی . گەر سۆزە دژە مەسیحیەکانو دژە رۆژئاواییەکانیش وەرگرین، لەوانەیە بەسبن بۆ تێرکردنی ورێنە ناعەقلانییەکان. ئەمەیان ئەوەیە کە هایدگەر حەزی پێ نەدەکرد ، لەهەمان کاتدا ئەوەی زێدە دەکرێتە سەر هایدگەر وەهمێکی سادەو ،خۆی لەوەدەبینێتەوە کە ئەورایانەی بۆ نزیك کردنەوەو بەیەکگەیشتنی نێوان تەکنیکی دیاریکراو لەسەر ئاستی کەونی و نێوان مرۆڤی مۆدێرن، سەرکێشیان بکاتو لە ساڵی ١٩٣٥ خستوونیەتیەروو، لەبارودۆخی ئەو کاتدا کە زۆر بەرروونی ماوەیەك بوو،

تەکنەلۆژیا هەژموونی کردبووە سەرو، ئەمەش بوو کە دەبووایە بەشێوەیەکی ساکاری ببێتە هۆی هەڵە تێنەگەیشتن، بەپشتبەستن بەمەش بۆ قەڵپبوونی ئەو ئەنجامەی کە هایدگەر چاوی‌لێبوو، کەوێرانکردنی تەکنیك و تەکنەلۆژیا و ملپێکەچکردنی بوو بۆ ئیرادەی مرۆڤ. ئاخۆ سووربوون بەوگوتارەیەوە دیار نەبوو بۆ خوێندکارەکان کە فەلسەفەکەی لەخۆگرتبوو، ، سەرەتا کۆك و هاوتەبابوو لەگەڵ ئەوانەی وەك ئەفسەر ئەمری جێبەجێکردنیان دەدا؟

بێگومانیش مەسەلەکە لەوەدا نییە کە هاندان بێت، بەڵکو هایدگەر خۆی، کە بۆچەندین ساڵ تەسلیم بەتەماحپێدانەکان ببوو، هەر ئەویش ڕێگامان پێدەدات، بۆگومانکردن لەو شێوە کۆکی و ڕێکییە. لەکۆتاییدا دوو پرسیار بەهەلواسراوی دەمێننەوە: ئەو هاوکۆکییە ئەگەر وەهمیش بێت پشتی بە چ شتێك بەستبوو؟ ئاخۆ نازیەت هیچ پەیوەندییەکی توندو تۆڵی بەکەلتووری تەقلیدی فیکری ئەڵمانییەوە هەبوو، زێترلەوەی کە ئێمە وێنای دەکەین؟

دووەمیان : ئەو هۆیەچییە کەوا لەهایدگەر دەکا وانەکانی لە ساڵی ١٩٥٣ بڵاوبکاتەوەی بێئەوەی هیچ مەودایەك لەنێوان خۆی و ئەودا بێڵێتەوە؟ئەم هەڵوێستەش لەگەل پرەنسیپەکان کۆك نییە، تاوەکو رابردوو لە چێوەی لێکۆڵینەوەکەدا بەشێوەیەکی

بـەردەوام نەخرێـتەروو.زیاتـریش لەمــە، هەڵوێسـتەکە دەبێـتە بــەندی دووبارەبوونەوەیــەکی ســادەو، لەگــەڵ ئامـانج و پرەنسیپەکان کۆك نابێ، تەنها لەروانگەی ئەو رایـە نەبێ کە لە تیلەنیگای مێژوو(وجود)دا شاراوەو، بێ دابیـنکردنی تەفسیرێکی مۆراڵیانە(هەڵەیـە) بـەوەی کـە لەوانەیە"نازی" بووبێت(..).

ئـەم وتـارەی مــن هیچـی ناوێـت جگـە لـەوەی ئـەو پرســیارە بخاتــەروو: ئایــا دەتوانــین کوشــتنی پــلان بۆدارێـژراوی چەندین ملیۆن لەوانەی کە ئەمرۆ هەموو شــتێکیان لەمــەڕ دەزانــین بــەجۆرێك راڤەبکـەین، وەك ئـەوەی هەڵەیـەك بووبێت لەروانگەی مێژوو(وجود)ەوە. وای لـێ تێگەیشـتن کـە چارەنووسـە؟ ئـاخۆ ئێسـتاو دوای بەسەرچـوونی کاتـێکی زۆر بەسـەر ئەمــەدا سـەرەڕۆیی ناکــەین بــە بەرنگاربوونــەوەی ئــەوەی روویــداو بەرووبەرووبوونەوەی ئەوەیش کە ئێمە چی بووین؟(..). پـێموایە ئێستا کاتی ئـەوە هـاتوو لەگەل هایدگەردا دژی هایدگەر بیربکەینەوە.

تێبینی:ئەو بابەتە لە گۆڤاری نما ژمارە (٤)ی ٢٠٠١ بلاوکراوەتەوە

بڵاوکراوەکانی نما ٢٠٠٣

مۆدێرنەکان......
و: ئازاد بەرزنجی

قوتابخانەی فرانکفۆرت....
و: ئیسماعیل کوردە، ڕێبین ڕەسوڵ ئیسماعیل، نووری بێخاڵی

مارتن هایدگەر
و: ئیسماعیل کوردە

سوننەت، مۆدێرنە ، پۆست مۆدێرنە
و: راسان موختار

دەربارەی عەلمانیەت
و: کۆمەڵە نوسەرێك

بەرهەمە چاپکراوەکانی وەرگێڕ

١-مۆمیای عەرشی سپێدەیەک / شیعر/ ٢٠٠٠
٢-چەپ، دیموکراسیەت، خۆبەئیسلامکردووەکان/ وەرگێڕان/ ٢٠٠٠
٣-گێروگازی چەمکی کۆمەڵی مەدەنی/ وەرگێڕان/ ٢٠٠٠
٤-دیموکراسیەت جیاوازیو پێکەوەژیان/ ٢٠٠١/ نووسینو وەرگێڕان
٥- قوتابخانەی فرانکفۆرت/ ٢٠٠٣/ وەرگێڕان